306 D 25 [18]

306. D. 25

Prijs 60 cent.

Cyprianus

of

Over de eenheid der Kerk

door

Dr. Joseph Hub. Reinkens.

AMSTERDAM,
G. VAN DER HOOGT.
1899.

CENTRALE OUD-KATHOLIEKE
BIBLIOTHEEK

Universiteits-Bibliotheek, Utrecht

De

Leer des heiligen Cyprianus

over de

Eenheid der Kerk

door

Dr. Joseph Hub. Reinkens,
Professor in de Kerkgeschiedenis.

uit

het Duitsch vertaald.

Na het verschijnen van Prof. G. J. P. J. Bollands Petrus en Rome. Oude Gegevens, Rome en de Geschiedenis, en Open brief aan Dr. Schaepman, waarin de uitkomsten der wetenschap worden medegedeeld,

van Dr. H. J. A. M. Schaepmans Bolland en Petrus, dat de kwasi-geleerdheid en tekstvervalschingen van zijn schrijver aan het licht brengt,

van P. J. van Harderwijks Petrus en het Primaat in de oude kerk, dat geschreven door een oud-Katholiek priester, dient om aan te toonen, dat Prof. Bolland onvolledig en Dr. Schaepman eenzijdig zijn bij hunne beschouwingen over den eersten tijd der Christelijke kerk,

is het niet overbodig het voorliggende werkje over de leer van den h. Cyprianus, een der merkwaardigste kerkvaders, die in de verhandelingen der drie bovengenoemde schrijvers van geen geringe bewijskracht is, den landgenoot en vooral den Roomschen onder de oogen te brengen.

Die Lehre des heiligen Cyprian von der Einheit der Kirche, dargestelt von Dr. Joseph Hub. Reinkens werd in Duitschland zeer veel gelezen. De schrijver in 1821 geboren, fabriekswerkman te Aken, daarna gymnasiast te Bonn en in 1857 professor te Breslau werd niet lang daarna bisschop te Bonn. Gelijkgezind met Döllinger en Diepenbrock streed hij voor de Oud-Katholieken tijdens het vaticaansch consilie. Zij benoemden hem in 1873 te Bonn tot hun bisschop. Van zijne geschriften zijn vele bekend o.a. Ueber die Einheit der Kath. Kirche; Die Geschichtsphilosophie des heil Augustinus; Hilarius van Poitiers en Lessing und Toleranz.

Aan het werkje is een korte levensbeschrijving van Cyprianus toegevoegd, volgens K. Leimbach in de Realencyclopedie für protestantische Theologie und Kirche von Herzog (nieuwste editie door A. Hauck).

Wat de vele Latijnsche aanteekeningen betreft, die in de Duitsche brochure aan den voet der bladzijde staan, was het wellicht beter, die zooals thans in een aanhangsel te geven. Enkele verwijzingen naar nieuwere geschriften werden daarbij gevoegd.

DE UITGEVER.

Inhoud.

Pagina.

Voorbericht met het leven van Cyprianus 1

Inleiding 5

Eerste Hoofdstuk.

Over de eenheid der afzonderlijke Kerken 7

§ 1. Een vergeten onderscheid 7

§ 2. De eenheid der afzonderlijke Kerken 8

§ 3. Het in stand houden der eenheid door wettige keuze en opvolging der bisschoppen 13

§ 4. Tegenspraken 16

§ 5. De verhouding van den bisschop tot de gemeente 18

Tweede Hoofdstuk.

De eenheid der geheele Kerk 24

§ 1. Petrus zonder wezenlijke betrekking tot de eenheid der geheele Kerk 24

§ 2. Beteekenis van den stoel van Petrus te Rome. 26

§ 3. De bisschop van Rome is niet het hoofd van den bisschop van Carthago 29

§ 4. De bisschop van Rome is niet het hoofd der geheele kerk 35

a.) Feiten die bewijzen. 35

b.) Principieele ontkenning van het primaat van Rome 44

§ 5. De ambtsbroederlijke eenheid. 47

§ 6. De eenheid der gezamenlijke Kerken is volgens haar natuur Concordia of eensgezindheid . . 50

Aanhangsel 60

Voorbericht.

Waar staat Cyprianus? Aan de zijde van het vaticaansch paganisme of aan die der oud-roomsche kerk? Dat is thans een zeer belangrijke vraag.

De onmiskenbaar groote beteekenis van dezen krachtigen en praktischen man, die zich steeds bezig hield met de ontwikkeling van het bisschoppelijk regiment der Roomsche kerk, bracht het van zelf met zich mede, dat hij te allen tijde een hoofdrol speelde, wanneer men de inrichting der kerk ter sprake bracht. Zijn roem als martelaar, die hem voor altijd een jaarlijks terugkeerenden feestdag te Rome verzekerde, richtte vroegtijdig de opmerkzaamheid der westelijke Christenheid op hem en zijne geschriften. In talrijke handschriften vermenigvuldigd, gebrekkig afgeschreven en bij de klimmende macht der bisschoppen van Rome en het aannemen van de idee van een algemeen episcopaat, met opzet vervalscht en ten slotte door het drijven der Roomsche curie op bevel der officieele censuur te Rome en Parijs met die vervalschingen gedrukt en verspreid, werden die geschriften tot in de laatste tijden als ultramontaansche wapenen gebruikt.

Thans bezitten wij eene uitstekende kritische uitgave der Weener Academie van Wetenschappen, in het Cor-

pus Scriptorum eccl. latinorum Vol. III, 1868—1871, uitgegeven door Wilhelm Hartel, die uitstekend voor zijn taak was berekend.

Wij weten dus nu, wat de heilige Cyprianus geschreven heeft en gelooven, dat thans de tijd gekomen is, zijn leer over de eenheid der Kerk op goede gronden te kunnen vaststellen. Daartoe behoort echter historische zin en de geschiktheid, de taal van een schrijver uit een verleden tijdperk te begrijpen. Wie in de woorden der vervlogen eeuwen slechts datgene hoort, wat zijn eigen geest daaronder pleegt te verstaan, doet den geest van het verleden onrecht. Op die wijze wordt het verschijnsel verklaard, dat elkander geheel tegenovergestelde opvattingen van de leer des heiligen Cyprianus over de eenheid der kerk, thans nog geldend gemaakt worden.

Daar wij van plan zijn, deze leer zeer kort voor een groot publiek begrijpelijk te maken, kan eene uitvoerige bespreking en waardeering der bestaande litteratuur hier geen plaats vinden, maar behoeven de jongste ultramontaansche geschriften daarom nog niet achterwege te blijven. Wij denken niet aan Cyprianus' mishandeling in het onrijpe boek van Kellner, maar aan het werk van Dr. Joh. Peters, professor aan het seminarium te Luxemburg, „Festschrift zur Feier der Inthronisation des ersten Bischofs von Luxenburg" onder den titel: „Die Lehre des heil. Cyprian von der Einheit der Kirche gegenüber den beiden Schismen in Carthago und Rom." (Luxemburg, 1870, Peter Brück.) Het Tübinger Quartalschrift heeft dat boek zeer geprezen;

wij betreuren het, daarmede niet te kunnen instemmen. De schrijver leest in de werken van Cyprianus eene volkomen theorie der vaticaansche kerk, waarvan de heilige geen vermoeden heeft. Peters heeft de plompe interpolaties in De catholicae ecclesiae unitate, c. IV. niet van noode, — hij leest alles, wat de vervalschingen wilden, tusschen de regels. Een dergelijk schandelijk gebruik maken van alle woorden van Cyprianus, die het paganisme vernietigen, om het weder te steunen en leven te geven, is meer onderhoudend dan tegenzin wekkend.

Wij zullen in onze bespreking slechts zelden anderer opvattingen bestrijden; de positieve weergave van den inhoud der geschriften van Cyprianus getuige voor zich zelf.

DE SCHRIJVER.

Breslau, Mei 1873.

Leven van Cyprianus.

Thascius Caecilius Cyprianus (200—258) bisschop van Carthago, is een der beroemdste namen uit den vroegsten tijd van het bestaan der kerk en een harer eerste en merkwaardigste martelaren. Prudentius en Suidas noemen Carthago zijn vaderstad. Gesproten uit patricische familie, ontving hij eene uitstekende opvoeding, en hield zich later eenigen tijd bezig als leeraar in de welsprekendheid. Zeer rijk, vol enthousiasme, uitstekend op de hoogte der toenmalige litteratuur, bleef hij langen tijd heiden en leidde een smetteloos leven. Als ongeloovige schijnt hij redetwisten te hebben gehouden met sommigen, die tot het Christendom bekeerd waren.

Ongeveer in 245 ontving hij den doop. Onmiddellijk daarna schonk hij het grootste deel van zijn vermogen aan de armen, legde zich strenge boetedoeningen op en studeerde zeer vlijtig in den Bijbel en de geschriften der Kerkvaders, vooral van Tertullianus. Korten tijd na zijn bekeering werd hij diaken en in 247 bisschop, niet zonder tegenstand van eenige presbyters. Na zijn verheffing tot bisschop begon voor hem de lange en zware strijd. Een deel zijner priesters werkte hem tegen, ofschoon hij hen in alles erkende en om raad vroeg. Zijn streng handhaven der kerkelijke tucht tegenover de onzedelijkheid van geestelijke broeders en zusters, vermeerderde het getal zijner vijanden. Geheel onverwachts brak in 249 de Christenvervolging door Decianus uit: het volk wilde hem in den circus voor de leeuwen zien en liep op straat roepende: Cyprianus ad leonem (Cypr. voor den leeuw. Brief 55). Dat was het begin van zijn strijd.

Hij vluchtte. Terstond beschuldigden zijn vijanden hem van lafhartigheid. Zijn goederen werden verbeurd verklaard. Zijn vlucht te Rome in een verkeerd daglicht gesteld verwekte ook daar vijanden. De

nieuwe en nog gruwzamer vervolging onder een nieuwen consul in 250 te Carthago, deed de meesten aan de kwellingen tijdens het verhoor sterven. Welk een ellende voor den nieuwen bisschop. Hij was gevlucht; niemand kende zijn schuilplaats en toch — hoe uitstekend leidde hij van uit zijne vrijwillige plaats der ballingschap, zijne gemeente.

In zijn bisdom was verdeeldheid. Men twistte over het weder opnemen der ketters en er was een schisma ontstaan [1]). De ziel van de scheuring was de presbyter Novatus en diens werktuig de diaken Felicissimus.

In 251 kort na Paschen kwam Cyprianus terug in zijn gemeente. Hij riep een concilie van Afrikaansche bisschoppen bijeen om te spreken over de afgevallenen (de lapsis). Men besloot, den libellatici (afvalligen) die slechts geschreven hadden, den keizer gehoorzaam te zijn, vergiffenis te schenken na berouw betoond te hebben en hen weder op te nemen, en evenzoo te handelen jegens hen die in doodsgevaar aan heidensche offers hadden deelgenomen, maar dat afvallige priesters onverbiddelijk ontzet bleven uit hunne waardigheid. Die bepalingen waren noodig, daar de belijders en martelaars, tijdens de afwezigheid van Cyprianus, misbruik hadden gemaakt van hun recht afvalligen weder op te nemen. Zeer streng trad Cyprianus op in geschriften tegen de afvalligen, maar zijne praktijk was anders. Dat deed hem goed, toen het schisma voortduurde. Het duurde niet lang of hij kreeg de goede meening voor zich, daar hij gezonden raad gaf, wijs in zijn ambt, vast van wil en praktisch was. Zijn aanzien steeg toen hij groote zelfverloochening toonde gedurende pest en hongersnood. Hij vertroostte met zijn geschrift de mortalitate (over de sterfelijkheid) en de eleemosynis (over de aalmoezen) zijn gemeente; kocht gevangen Christenen los van de Numidiers en verdedigde met goed gevolg (ad Demetrianum) de Christenen tegen de beschuldigingen der heidenen, dat zij schuld der algemeene rampen waren.

Belangrijk is de strijd van Cyprianus tegen Stepha-

---

[1]) Meer hierover in het tweede hoofdstuk van dit werkje.

nus I, bisschop van Rome (254-257). Het ging om den doop van ketters en scheurmakers. Stephanus is plomp en vol van blinden ijver, rekent zich zelfs superieur. Cyprianus antwoordt waardig en wijs, dat alle bisschoppen gelijk zijn. Over zijn idee van de eenheid der kerk en het niet opnieuw doopen der afvalligen en over de gedachten zijns tegenstanders werd later beslist. De marteldood der beide bisschoppen volgde te spoedig.

Onder Valerianus werden op het einde van 265 de Christenen opnieuw vervolgd. Cyprianus schreef wederom eene vertroosting de exhortatione martyri (over de aansporing van het martelaarschap). 30 Augustus 257 werd hij gegrepen en verhoord. Men eischte, dat hij den goden zou offeren. Hij weigerde. Zijne verbanning naar de woeste plaats Curubis, een dagreis van Carthago, volgde. Vergezeld van zijn diaken en levensbeschrijver Pontius[1]) blijft hij daar een jaar, vertroost zijne gemeente en ondersteunt haar met geld. Kort na zijn aankomst te Curubis had hij een droomgezicht, dat hem een bloedig einde voorspelde. Een jaar echter moest hij nog wachten.

Een nieuw Keizerlijk edikt beveelt alle geestelijken te dooden. Cyprianus wordt naar Carthago gevoerd. Wederom vraagt men hem den goden te offeren. Hij weigert en wordt 14 September 258 veroordeeld tot den dood door het zwaard. Na de uitspraak roept hij uit: „God zij dank!"

Eene onafzienbare menigte vergezelde den bisschop naar het schavot, dat op korten afstand voor de stad was opgesteld. Er op geklommen, ontkleedde hij zich zelf, knielde en bad, waarop twee zijner geestelijken hem den blinddoek voor de oogen bonden. Voor hij stierf liet hij den beul, die van ontroering sidderde, nog 25 goudstukken betalen.

Dicht bij het schavot is de plaats waar eenige getrouwen zijner gemeente hem begroeven. Later bouwde men daar kerken tot zijn gedachtenis, die in den tijd der volksverhuizing door de Vandalen verwoest zijn.

De brieven en geschriften van Cyprianus zijn her-

[1]) cf. S. Thasci Caecili Cypriani opera omnia recensuit et commentario critico instruxit Guilelmus Hartel. I 90 v.v. Weenen 1868. (Weener academie van Wetenschappen).

haaldelijk uitgegeven, daar men steeds veel belang in hem stelde. Onze landgenoot Erasmus deed o. a. eenige zijner werken drukken (Bazel 1525) en Reuchlin wijdde aan hem een studie: de doctrina Cypriani. Naast de uitgaven en studiën verschenen zeer vele vertalingen, waarvan de Engelsche wellicht het talrijkst zijn. Aan den vertaler van het werkje van Dr. Reinkens is slechts *eene* Nederlandsche vertaling van de mortalitate bekend, een zeldzaam boekje uit 1597, waarvan het titelblad luidt: Een heerlick Sermoen ofte Predicatie Cypriani/ bisschop van Carthago/ beroerende die Sterflicheyt. Allen Christenen seer troostelick ende stichtelick/ in tijde van een groote sterfte/ oft Peste. Op nieuws wt de Latijnsche sprake overgeset/ in onse Nederlantsche tale door T. R. B. t'Amstelredam. Door Lauwerens Jacobsz. Boeckvercooper opt Water/ By de oude Brugghe/ In den vergulden Bybel 1597.

De beste editie blijft die van Wilhelm Hartel.

INLEIDING.

Cyprianus, de machtige bisschop van Carthago tegen het midden der — derde eeuw, — een groote naam, zeer beroemd in de christelijke oudheid, te allen tijde zeer geëerd in de kerk, geteld onder hare heiligen, hoewel door den Paus in den ban gedaan en een onbekeerde dwaalleeraar wat betreft het noodzakelijkste sacrament, den doop, — wordt ook thans nog dikwijls aangehaald in den strijd over de almacht des pausen en zijne goddelijke praerogatieven der onfeilbaarheid. De Ultramontanen vereeren in hem de onvervalschte stem van het Evangelie voor de leer van het bestuur en de eenheid der Kerk, terwijl hun zijn hierarchische neigingen sympathiek zijn. Indien nu hier wordt beweerd dat hij ook als getuige voor de goddelijke instellingen in de Kerk een feilbaar mensch was, wordt daardoor nog volstrekt niet toegegeven, dat hij misschien voor de beweringen der Roomsche hoftheologen getuigt. Met hen heeft hij niets gemeen. Feilbaar was hij. Zonder hier in te gaan op zijn meening over den kinderdoop, zij slechts dit opgemerkt. De wonderen, waarover hij in zijn geschrift De Lapsis spreekt en die geschied zijn aan nog niet door boete verzoende gevallenen met het oog op het avondmaal, zijn klaarblijkelijk zoo tegen den geest van het Christendom, en dat eene aan een onmondig kind, dat in schijn aan een afgodenoffer heeft deelgenomen, is zoo dwaas, dat het ons stellig veroorloofd is, ook de gedachten van Cyprianus na te gaan bij het licht van het Evangelie. Zijn geschrift aan Demetrianus is in dat opzicht ook leerrijk. Cyprianus verklaart daar het gebrek aan regen in den winter en aan warmte in den zomer, de matheid der zonnestralen, de onvruchtbaarheid der plantengroei, de geringe opbrengst der mijnen, het vroeg grijsworden en uitvallen der haren enz., uit het oud worden der wereld. „Alles wat nu geboren

wordt, ontaardt door den hoogen ouderdom der aarde." Een duidelijk groote dwaling van den vromen Kerkvader. Dat staaltje zij hier genoeg.

Desniettemin blijft hij een belangrijk getuige van de opvatting der beste Christenen zijns tijds, over het wezen en de eenheid der Kerk. Hij is een ernstige leerling van Tertullianus, met wien hij zeker en beslist in de voetstappen der apostolische traditie treedt, en bemint de waarheid tot aan zijn marteldood. Zijn zuivere natuur kan zich zelfs in zijn leer over de afzonderlijke kerken en hare eenheid, niet losmaken van het apostolische leven in de eendracht, zooals de eerste christelijke gemeenten dat openbaarden, hoewel hij er eene juridisch-hierarchische idee onder door laat loopen.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over de eenheid der afzonderlijke kerken.

§ 1.

Een vergeten Onderscheid.

Al wie in staat is een schrijver te begrijpen volgens den geest van zijn tijd en zijn individueelen stijl, zal na het lezen der opstellen en brieven van Cyprianus, niet weinig zich erover verbazen, dat de ultramontanen dat volstrekt onafhankelijk karakter in *weerwil van zijn openlijken breuk met Rome en in weerwil van zijn bijzondere en duidelijke verwerping van een algemeenen bisschop,* hetgeen hij positief en negatief verklaart, tot aanhanger van hun paus-systeem maken. De oplossing van het raadsel is, dat zij alles, wat Cyprianus zegt over de eenheid der afzonderlijke kerken op de geheele kerk overdragen. Zij hebben een groot onderscheid, dat bij dezen schrijver vast te stellen is, overgeslagen. Want men moet bij Cyprianus zorgvuldig onderscheiden de eenheid in een en dezelfde gemeente met een hoofd en vele leden en de eenheid van alle gemeenten met betrekking tot elkander, — den inwendigen vrede eener Christelijke stad en den vrede der Christenen der gansche aarde, zoover het Christendom reikt. In zijn beroemd werk over de eenheid der katholieke kerk, wordt bijna uitsluitend gesproken over de *eenheid der afzonderlijke gemeenten*, den vrede in ééne diocese, zooals wij thans zouden zeggen. Overal toch waar de nadruk gelegd wordt op de eenheid in prägnante beteekenis en het heil der zielen daarvan afhankelijk gemaakt, bedoelt Cyprianus slechts *de eenheid der gemeente als lichaam op zichzelf*, niet de corporatieve eenheid van alle kerken, waardoor de deelname aan een ideale eenheid van *alle Christenen* bedoeld wordt. Eveneens wordt, waar de gedachte aan de eenheid der kerk

een juridischen vorm, men zou kunnen zeggen schakeering, aanneemt, waar slechts een glimp van een juridische beschouwing zich vertoont, steeds gedacht aan een afzonderlijke gemeente op zichzelf.

Men zou echter kunnen meenen, dat de eenheid der geheele kerk het gevolg is van de eenheid eener diocese, dat de qualiteit, de wezenlijke geaardheid der eene ook die der andere is. Verstandelijk, logisch moest het zoo zijn. Maar Cyprianus heeft die consequentie niet getrokken. Onmiskenbaar lijdt hij aan tegenspraak; maar de ernstige geschiedvorscher heeft daarmede niets te maken: hij vraagt niet wat de groote bisschop van Carthago had moeten leeren, maar wat hij geleerd heeft.

Die opmerkingen schenen belangrijk genoeg onder een afzonderlijken paragraaf gebracht te worden.

---

§ 2.

De eenheid der afzonderlijke kerken.

Zooals ook reeds Cyprianus het wezen der eenheid der kerk in het algemeen heeft doen uitkomen en geschilderd en daardoor steeds het eeuwige in het oog moest houden, is hij toch bij hare zichtbare, uiterlijk waarneembare inrichting, tot iets toevalligs vervallen. Hij is geen man der theorie; zijn geheele leer is op het praktische gericht. Zijn leer van de eenheid der kerk heeft dus steeds het tastbare voor oogen. De geloovige moet weten, waar en wanneer hij zich in de eenheid bevindt. Het is duidelijk dat deze in de eerste plaats slechts in de diocese kan zijn. Hier nu kenmerkte hij het toevallige als kenteeken der deelname aan het wezen, want hij formuleerde, dat diegene deel heeft aan de eenheid der kerk, die in juridisch verband is met de persoon van den plaatselijken bisschop, die ofschoon legitiem gekozen, toch steeds toevallig is.

Hij gaat zelfs zoo ver, dat hij in zijn werk over de eenheid der kerk de woorden van Christus: „En het zal een kudde en een herder zijn," laat slaan op de plaatselijke eenheid, daar hij met het oog daarop

vraagt: „meent iemand, dat *op eene plaats* vele herders en meerdere kudden kunnen zijn?"

Daarmede komt overeen, dat hij als de oorzaak der verdeeldheid in de kerk zulke Christenen aanwijst, die zich *zonder wettelijke keuze* tot bisschop *naast den wettigen* opwerpen. Hij spreekt pro domo d. w. z. is advocaat zijner eigen zaak. Een dergelijke scheuring had namelijk zijne tegenpartij te Cartago bewerkt. Daarover schrijft hij aan zijne gemeente, aan het volk. (Brief 43.) In dien brief rekent hij het zijn tegenstanders als een misdaad aan, dat zij *een deel der verscheurde broedergemeente hadden willen wapenen tegen het (onverdeelde) priesterdom van God,* en roept uit, nadat hij op het misbruik der afgevallenen tot dat doel en op de verdorvenheid van enkele belijders had gewezen: „God is een en Christus is een; een is ook de kerk en een de door het woord des Heeren op Petrus gevestigde stoel! Een ander altaar kan niet opgericht worden, een nieuw priesterschap niet ontstaan naast het eene altaar en het eene priesterschap!" Dat in zich zelf een en onverdeeld priesterschap (Sacerdotium) met dat eene altaar bezat nu Cyprianus te Carthago volgens legitieme keuze en daardoor door eene godsoordeel, en er kan naast hem geen tweede, nieuw priesterschap (in een op geen legetieme wijze gekozen tegenbisschop) ontstaan: dat is de beteekenis en de gang der gedachte. Aan den stoel te Rome wordt daarbij in het geheel niet gedacht. Het noemen van Petrus gaat niet verder dan diens persoon. Petrus is de verpersoonlijking der eenheidsgedachte; met zijn opvolging heeft het niets te maken. Bij nauwkeuriger inzicht in den samenhang bemerken wij, dat Cyprianus in zijn geschriften nooit de bisschoppen van Rome noemt in betrekking tot de eenheid der geheele kerk. Indien de bisschop van Rome zich ook honderd malen in kerkelijke gemeenschap gesteld had met den tegenbisschop van Cyprianus, en dezen zelfs in den ban deed, bleef niet de bisschop van Carthago, maar de paus van Rome zelf, volgens de meening des eersten, een scheurmaker.

Wij moeten hier echter de verhouding van Petrus tot de eenheid der kerk nauwkeurig mededeelen.

Daarvoor geeft ons een punt van aanknooping een classieke plaats uit het 4e hoofdstuk van het werk over de eenheid der katholieke kerk, waarvan de vertaling letterlijk is[1]):

„De Heer spreekt tot Petrus: *Ik zeg u: Gij zijt Petrus en op deze rots zal ik mijne kerk bouwen en de poorten der hel zullen haar niet bedwingen. U zal ik den sleutel van het hemelrijk geven en wat gij binden zult op aarde, zal ook in den hemel gebonden zijn, en wat gij ontbinden zult op aarde, zal ook in den hemel ontbonden zijn.* (Math. 16 : 18). *Op eenen bouwt hij de kerk en ofschoon hij na zijn opstanding allen apostelen gelijke macht toedeelt en zegt: zooals mij de Vader gezonden heeft, zend ik ook u! Ontvangt den heiligen geest: wien gij zijne zonden vergeeft, hem zullen zij vergeven zijn en wien gij ze doet behouden, hem zullen zij behouden worden,* (Joh. 20 : 21—23.) *heeft hij toch om de eenheid te openbaren*[2]) *krachtens zijne autoriteit het zoo geordend, dat juist deze eenheid in een haar oorsprong neemt. Geheel hetzelfde, wat Petrus geweest is, waren wel is waar ook de overige apostels, bedeeld met een gelijk aandeel van waardigheid en macht* (juridisch en geestelijk), — *maar het begin vangt aan bij de eenheid, opdat de kerk als de eene zou worden voorgesteld. Op deze eene kerk duidt de heilige geest in het Hooglied, daar hij onder de persoon des Heeren sprekend zegt: Eene eenige is mijne duif, mijne volmaakte, de eenige harer moeder, de uitgekozene van die haar baarde.* (Hooglied 6 : 9). *Wie niet vasthoudt aan deze eenheid der kerk, hoe kan hij aan het geloof vasthouden? Wie der kerk wederstaat, hoe vertrouwt hij nog in haar te zijn? Daar toch ook de zalige apostel Paulus hetzelfde leert en het geheim der eenheid aantoont, wanneer hij zegt: Een lichaam en een geest, eene hope uwer roeping, een Heer, een geloof, een doop, een God!*"[3])

Het is onloochenbaar, dat de bedoeling dezer plaats is het bewijs te leveren, dat Christus leert, *dat de eenheid tot het wezen der kerk behoort* en deze leer aanschouwelijk maakt door de tot Petrus gerichte

1) Steeds wordt geciteerd naar de uitgave van Wilh. Hartel, vroeger genoemd.
2) Zie aanteek. pag. 60.
3) Zie aanhangel pag. 60.

woorden. Even onloochenbaar is het, dat slechts van *Petrus* en niet van *diens opvolgers* sprake is[1]).

Staat nu de bedoeling dezer plaats vast, dan is het tevens duidelijk, dat Cyprianus op stellige wijze de beteekenis van den apostel Petrus voor het begrip der eenheid tracht te begrenzen. Het doet het op twee wijzen. Ten eerste wijst hij beslist de voorstelling van de hand, dat Petrus in betrekking tot de eenheid der kerk zou staan *door zijn voorrang in waardigheid of zijn rechtsmacht* boven de overige apostels; neen, zij hebben *geheel hetzelfde lot van waardigheid en macht*, zij zijn voor de kerk, *juist hetzelfde*, wat Petrus is. Hij, die beweert, dat hier door Cyprianus de ultramontaansche leer wordt voorgedragen „de eenheid der kerk heeft haar principe in Petrus, in wien al hare macht, hare waarheid en genade zich concentreert," toont niet in staat te zijn den eenvoudigsten samenhang eener plaats te begrijpen. Geen der apostels ontvangt van Petrus, als de gewaande bron der kerkelijke macht, zijn eer en aanzien; zij allen bezitten de onverdeelde erfenis (consortium) op gelijke wijze, geheel en onmiddellijk van Christus[2]). De Roomsche vervalscher dezer plaats heeft het erkend, door een ontwijfelachtige uitdrukking te schrappen en een ruwe toevoeging, die het tegendeel bevat, neer te schrijven. Ten tweede beperkt de heilige Cyprianus de beteekenis van Petrus voor de eenheid der kerk door te verwijzen naar de leer van Paulus, daar hij vermeldt, dat de eenheid *„een geheim"*, derhalve in haar wezen iets *innerlijks* moet zijn, hetgeen dus niet door Petrus bepaald kan worden. In de Paulinische voorstelling van de werkelijke openbaring der eenheid, ontbreekt Petrus; dat is voldoende. De beteekenis van Petrus heeft dus volgens de opvatting van Cyprianus niets te maken met het principe en het wezen der kerkeenheid.

Indien wij nu onbevooroordeeld willen leeren, hetgeen een stem uit de derde eeuw tot ons spreekt,

[1]) cf. Prof. Bolland, Petrus en Rome, pg. 25, 27. Leiden 1899 en P. J. van Harderwijk, Petrus en het Primaat van Rome, pg. 44 v. v. Rotterdam 1899.

[2]) Zie aanhangsel, pag. 61.

dan blijft slechts het volgende over. Niet het *centrum*, veel minder het *beginsel* der eenheid *van de geheele kerk* is Petrus voor Cyprianus, maar *het symbool* voor de leer van Christus, dat *de afzonderlijke gemeente* door zich zelf een is en deze eenheid door haren *eenen legitiem gekozen bisschop* wil voorstellen. Petrus heeft weliswaar in zijn persoon deze zinnebeeldige, symboliseerende kracht der eenheid, niet zijn opvolger. Indien iemand de zinsnede: „Oorsprong (origo) der eenheid uit eenen" wilde geweld aan doen en uitleggen, dat Petrus de oorsprong der eenheid is, uit wien zij voortkomt als uit hare oorzaak, zou hij, zelfs indien hij origo met het praedicaat incipiens = beginnend, niet kon begrijpen, spoedig tot een beter begrip komen, daar Cyprianus in het volgende afwisselend zegt: „Het begin (exordium) gaat uit van de eenheid (zuiver als getal)," hetgeen slechts kan beteekenen: De kerk begint als eenheid op een punt, niet in een verdeelde gemeente, niet in de scheuring van broeders die op een plaats verzameld zijn. De uitlating, dat Christus bevolen heeft, dat de kerk als eene eenige in een haar oorsprong moest nemen, heeft dus in het geheel geen betrekking op de oorzaak der eenheid, — *niet op het principe en wezen der eenheid.*

Op een andere plaats gebruikt Cyprianus nogmaals Matth. 16 : 18, om de goddelijke regeling in de kerk te staven. (Brief 33). Hij gelooft, dat daar de waardigheid en plaats van *elken afzonderlijken bisschop* en de rechtsverhouding *der diocese* binnen hare bijzondere grenzen, bepaald is. Derhalve ontwikkelde zich in den loop der tijden en door het op elkander volgen de ordening der bisschoppen en de inwendige rechtsregeling der kerk, zoodat deze op de bisschoppen gegrondvest en door hen als hoofden elke daad der kerk bestuurd werd. Hetgeen nu de Heer tot Petrus spreekt zegt den heiligen Cyprianus slechts dit, dat de eenheid van elke diocese bedingd wordt door de bisschoppelijke rechtsregeling daarin, niet door de afhankelijkheid van den bisschop van Rome als opvolger van Petrus.

Cyprianus ziet dus in de tot den apostel gerichte woorden des Heeren (Matth. 16 : 18), niet de noodzakelijkheid van een juridischen samenhang en vol-

komen afhankelijkheid maar iets ideaals, dat betrekking heeft op de eenheid van elken bisschop met zijn gemeente (kerk), daar in hem de gemeente zich als kerk voelt en voordoet. Matth. 16 : 18 wordt in brief 33 aldus ingeleid: Onze Heer, wiens voorschriften wij moeten vreezen en opvolgen, het ambt van bisschop en een regeling zijner kerk instellende, spreekt in het evangelie en zegt tot Petrus: Ik zal u geven enz. Die woorden worden tot iederen bisschop gericht van een afzonderlijke kerk, wier innerlijke rechtstoestand daardoor geschapen wordt.

Niet als centrum van almacht, waaruit elke kerkelijke macht voortkomt, wordt Petrus voorgesteld, maar als een ideaal begin, om de eenheid der afzonderlijke gemeente te symboliseeren.

---

§ 3.

Het in stand houden der eenheid door wettige keuze en opvolging der bisschoppen.

De eenheid der diocese in haren eenen bisschop behoort voor den heiligen Cyprianus *tot het begrip der kerk*. Hij definieert *de kerk* als „*het in den priester* (bisschop) *een geworden volk*" (plebs sacerdoti adunata), *de kudde die haren herder aanhangt* (pastori suo grex adhaerens); daarom moet men weten, *dat de bisschop in de kerk en de kerk in den bisschop is.*" (Brief 66).

Men ziet nu gemakkelijk in, van hoeveel gewicht de wettigheid van den bisschop is; indien zijne aanstelling onrechtvaardig is, niet overeenkomstig de goddelijke wet, houdt terstond de kerk, waar hij staat, op te bestaan. Bij die aanstelling is in de Afrikaansche kerk nooit sprake van een benoeming, bevestiging en overgave van volmacht door den bisschop van Rome, die bij dat alles geen grooter recht van medespreken heeft, dan *welke bisschop ook van het oosten. Het zwaartepunt van de bisschopskeuze legt Cyprianus in het volk, de gemeente van leeken* (= plebs), zooals zijn synodaal schrijven (brief 67) zonder eenigen twij-

fel aantoont. Hij bepaalt daarin de legitimiteit eener keuze, *zooals zij volgens Gods bevel vaststaat.* Indien het Gods bevel is, dan bestaat er thans in de Roomsche kerk — te beginnen met den paus — geen enkele wettige bisschop. De overgroote meerderheid van bisschoppen benoemt de paus alleen; hij zelf en een klein gedeelte der bisschoppen wordt door een klein aantal bevoorrechte geestelijken bij gesloten deuren en met opzettelijke verwijdering van leeken gekozen.

Hij zegt, steunende op uitspraken in het oude Testament, dat een volk, dat de bevelen des Heeren gehoorzaamt en God vreest, zich moet afzonderen van een zondigen opziener en geen deel hebben aan het offer van een heiligschennigen bisschop *en dat het in het bijzonder de macht heeft waardige bisschoppen te kiezen en onwaardige af te wijzen* *). Daardoor heeft de gemeente van leeken niet alleen een veto maar ook het positieve suffragium (stemrecht), geen paus, geen hierarchie kan dus een bisschop opdringen. Want door goddelijke autoriteit is het bepaald, dat de bisschop in tegenwoordigheid des volks voor aller oogen gekozen en de waardige en geschikte door het openbaar oordeel en getuigenis aangewezen wordt. Slechts in dat geval is de keuze rechtvaardig en wettig. Zoo hadden de apostelen reeds gehandeld bij het kiezen van een plaatsvervanger van Judas, toen alle geloovigen aanwezig waren (turba in uno). En voegt hij er bij: In de Afrikaansche kerk en bijna in alle provincies heeft men zich volgens goddelijke overlevering en apostolische gewoonte eraan gehouden, dat om naar behoorlijk godsdienstig gebruik (rite) bisschopskeuzen te houden bij de gemeente aan wier hoofd een bisschop moest geplaatst worden, de naastbijwonenden bisschoppen tezamen kwamen en de keuze dan geschiedde in tegenwoordigheid van het volk, dat het leven van elk afzonderlijk het best kende en ieders handel en wandel doorzag.

De tegenwoordigheid van het volk is geen ijdel

---

*) .... quando ipsa (plebs) maxime habeat potestatem vel eligendi dignos sacerdotes vel indignos recusandi.

passief moment, het speelt niet den rol van toeschouwer, maar treedt handelend op, werkt beslissend op de keuze, niet alleen door zijn Veto (ik verbied), maar door zijn positief stemrecht, hetgeen Cyprianus hem steeds toekent, terwijl hij der geestelijkheid het Testimonium (bewijs van goedkeuring), den aanwezige bisschoppen goede raadgevingen en de voltrekking der aanstelling toewijst (Brief 55). Zoo zeer legt hij den nadruk op den beslissenden invloed des volks op de keuze, dat hij de bewijzen voor zijn eigen wettigheid opsommende en geldig makende (Brief 59), in het geheel niet spreekt over Clerus en bisschoppen, maar slechts vermeldt, dat hij gekozen is in plaats van den overleden bisschop van Carthago, zonder oneenigheid bij de keuze *door de stem van het geheele volk* (universi populi suffragio).

Hetzelfde gewicht, dat thans de aanhangers der onfeilbaarheid hechten aan de stem van den *bisschop van Rome*, legde Cyprianus aan de *volksstem:* hij hoorde daarin *Gods stem*. Het kiesrecht des volks was hem een *Godsoordeel* (Dei judicium, Brief 68; divinum judicium, Brief 59). Een wettig gekozen bisschop is *door Christus zelf* daartoe aangesteld, die hem zal wreken, indien iemand het waagt hem te verachten (Brief 66). Wie hem oordeelt, werpt zich op tot rechter over Christus. Hij is van oordeel, dat ook de persoon, waarop de keuze des volks valt, en die op zich zelf toevallig is, door God positief tot bisschop verkoren is: indien geen muschje zonder Gods wil op aarde valt, wordt ook niemand zonder zijn wil bisschop (Br. 59 en 66). Het is godslasterlijke vermetelheid en eene lage gedachte, te meenen dat iemand bisschop wordt zonder een Godsoordeel (Br. 59). God greep dus volgens zijn meening zelf onmiddellijk in bij elke bisschopskeuze om de eenheid der kerk in een toevallige, door allen waarneembare persoon voor te stellen en duidelijk te maken.

Tengevolge van deze meening stelt hij vast, dat zoodra iemand bisschop geworden is door het getuigenis en oordeel der provinciale bisschoppen en door de gemeente der leeken, in geen geval een tweede kan worden aangesteld (Br. 44). Waar dat toch geschiedt

is haeresie *), een verderfelijke factie voor de kerk. Hij zegt: daaruit ontstonden scheuringen en haeresie en ontstaan zij nog, dat de bisschop die *eenig* is en aan het hoofd der kerk geplaatst werd, door de trotsche aanmatiging van zekere lieden veracht, en de man, die door het genadig oordeel Gods met eer bekleed is, door de menschen onwaardig geoordeeld wordt. De bijen hebben een koningin en de kudden een herder; door trouw blijven de roovers eensgezind: zij allen zijn daarom beter dan die Christenen, die den bisschop zijn goddelijke wijding bestrijden en hem niet volgen (Br. 66). Een tegenbisschop en diens partij zijn voor Cypiranus terstond buiten de kerk; zij verliezen de genadeschatten en elke gemeenschap met de Christenen (Br. 69).

---

§ 4.

Tegenspraken.

Het kan niet ontkend worden, dat de leer van Cyprianus over de eenheid der gemeente bijzonder eenvoudig was en zeer practisch voor het beantwoorden der vraag, of iemand deel heeft aan de eenheid der kerk. Deel aan de eenheid heeft hij, die den bisschop volgt; is de bisschop gestorven, dan komen de naastwonende bisschoppen bijeen en spoedig wordt door de geheele gemeente heen de stem Gods luid en duidelijk gehoord in de stem des volks, die den door Christus zelf direct aangestelden opvolger bij name noemt en de bisschop, de tastbare band der eenheid is er weder. Dat is duidelijk voor ieder, de band tastbaar voor elke hand. Maar is het waar, dat die band der eenheid niet kan scheuren? Indien b. v. de stemmen staken en er geen eenstemmigheid kan komen, waar is dan Gods stem? Bovendien heeft niemand het recht bij een bisschopskeuze een speciaal wonder, „inspiratie der massa", aan te nemen.

Cyprianus verkondigt de stelling, *dat een gevallen*

*) Haeresie beteekent bij Cyprianus oneenigheid met den legitiemen bisschop, niet afwijken van het geloof.

bisschop, d. w. z. een die uit vrees voor den dood tijdens de vervolging ontkent Christen te zijn, of zelfs den schijn der verloochening aangenomen heeft, *zijn bisschoppelijk ambt verliest en het nooit herkrijgen kan*. (Br. 65 en 67). Indien zulk een bisschop zijn val ernstig betreurt en zwaar ervoor boet, mag het volk toch niet dulden, dat hij in zijne waardigheid blijft: het moet hem ontzetten en „zich van den zondigen opziener afscheiden" en een nieuwen kiezen. Dat is een tegenspraak met de meening, dat God zelf door de stem des volks den bisschop aanstelt, de benoemde dan echter God alleen verantwoordelijk is voor zijne daden en geen rechter op aarde heeft, zooals Cyprianus leert; het is een tegenspraak met de stelling, dat Christus zelf onmiddellijk (praesentia sua = persoonlijk tegenwoordig) naar eigen wil en de bisschoppen en de kerk in hare bisschoppen bestuurt (Br. 66). Slechts oudtestamentische uitspraken weet Cyprianus voor zijne meening aan te voeren; het Nieuwe Testament spreekt duidelijk in tegenovergestelden zin (Joh. 21 : 15—17).

Een tegenspraak, die inderdaad de theorie geheel vernietigt, is de volgende. Cyprianus ziet de veelgeprezen eenheid der gemeente in de erkenning der wettigheid des bisschops en in de juridische gemeenschap met hem in leer, cultus en bestuur. Verder is hij ervan overtuigd, dat in de gemeente het wezen der katholiciteit zich het best openbaart; in haar moet dus de eenheid zoo te voorschijn komen, als zij zich in de vereeniging van alle gemeenten voordoet. Consequent zou het dus zijn, indien hij ook de eenheid van alle gemeenten onderling erkende door de verbinding met een gekozen bisschop der bisschoppen. Maar zooals later blijken zal, leert hij juist het tegendeel. Het wezen der eenheid moet in het kleine zoowel als in het groote hetzelfde blijken. Waarom zou het onmogelijk zijn, de veelheid der bisschoppelijke diocesen in aanmerking genomen, dat een in tweeën gedeeld werd zonder gevaar voor de eenheid? Cyprianus is daarom tot zijne theorie gebracht, omdat hij een wapen noodig had tegen zijn tegenbisschop. Tegen dezen heeft hij de praktische gevolgtrekking

gemaakt uit zijn begrip van de eenheid der kerk, waarin tevens het absolute kerkbestuur wortelt. De twee gedachten: de bisschop is door God aan het hoofd der gemeente gesteld *in een bepaalde maar op zich zelf toevallige persoon* en ten tweede: hij is derhalve voor al zijn daden *slechts God verantwoording schuldig*, die alleen zijn rechter is, — sluiten het onverbiddelijk despotisme in zich. Maar het leven der gemeente in haar zelfbestuur was in de derde eeuw ook een Cyprianus nog te machtig, dan dat hij het door een in den strijd om een bisschopsstoel *verzonnen* theorie, die steun moest vinden in het Oude Testament, had kunnen aangrijpen. Het zal blijken, hoezeer hij dat leven achtte.

---

§ 5.

De verhouding van den bisschop tot de gemeente.

Dat de *leeken* feitelijk de *gemeente* zijn, het *geloovige volk*, niet de clerus, zegt Cyprianus in brief 62 nog ondubbelzinniger dan op de reeds vermelde plaatsen. Hij geeft daar de bepaling: „*De kerk d. i. het tot een kerk geworden volk*" (. . . ecclesia, i. e. plebs in ecclesia constituta). Hij weet niets van het offer van wil of verstand door den geloovige aan de hierarchie. Wel kent hij de „waardigheid" en het „recht" van het Christelijke volk. Hij leert een priesterlijke autoriteit en macht, maar slechts in verbinding met de *onvergankelijke majesteit van het tot kerk vereenigde geloovige volk*. Slechts deze incorrupta majestas der gemeente van leeken is de grond voor de *waardigheid der Katholieke kerk*. Cyprianus gebruikt die uitdrukkingen als *algemeen verstaanbaar*, die slechts iets bekends aanduidden, om te zeggen, dat die waardigheid en majesteit tegelijk met de priesterlijke autoriteit en macht verloren gingen, indien de bisschop als vertegenwoordiger der kerk toestond, dat zij die geen lidmaten der kerk waren, over hem oordeelden (Br. 59). De majesteit der kerk en van het geloovige volk, dat de kerk vormt, is onvervreemdbaar, daar zij berust

op onze verhouding tot God, als kinderen tot den vader. Daarom reeds behoeft de bisschop zich niets onwaardigs van buiten af te laten welgevallen, dewijl daardoor de waardigheid van het door hem vertegenwoordigde volk gekrenkt wordt. Nergens beschouwt Cyprianus het bisschoppelijk ambt als doel op zich zelf, als voorwerp van hulde, waarnaar de vroomheid wordt afgemeten; het valt hem niet in ter wille van de majesteit der kerk, die zich vertoont in den heerschers-praal en macht der bisschoppen, het voor hen in het stof knielende volk voorbij te zien. „Ik kan minachting van mijn bisschoppelijkambt" (in de gemeente) schrijft hij, (Br. 16), „voorbij zien, ik kan haar verdragen en heb haar door de vingers gezien en verdragen; maar het gaat niet meer, daar de broederen bedrogen worden" (door de praktijk der confessoren, schadelijk voor het werkelijk heil der afgevallenen). Het heil der geloovigen, niet de gedachte aan zijn bisschoppelijke waardigheid, was beslissend voor zijn handelen. Hij meende geroepen te zijn de kerkelijke majesteit van het geloovige volk te erkennen in de herstelde gelijkenis met God en de gemeente dienend daartoe mede te werken, dat de gelijkenis tot gelijkheid in het licht en in de kracht der waarheid verheerlijkt werd. Verlichting des verstands door onderwijzing en versterking der wil door verscherping van het bewustzijn der zedelijke zelfverantwoording, d. w. z. door vermeerderde waakzaamheid van het geweten, was zijn streven, zijn vreugde; maar de stank der vertering van een afgestorven verstand en een gehoorzaamheid van een lijk (perinde ut cadaver*), zooals thans onder de tegenwoordige hierarchie ontstaan is bij het Christelijk volk op straffe van ex-communicatie, zou hem met ontzetting hebben vervuld.

Maar de majesteit van het geloovige volk beschermt het niet alleen tegen verkrachting zijner menschelijke waardigheid en zijner zedelijke natuur, maar geeft hem ook het recht mede te werken en te beraadslagen in alle kerkelijke belangen. Wegens zijn geloof en zijn godsvrucht komt hem deze eer toe (Br. 19). De bisschop

*) Vertaler.

op zich zelf is niets; clerus en volk vormen een gemeente (Kerk) ook bij het open staan van een stoel, terwijl de bisschop zonder clerus en volk niets is. Niet hij, maar de gemeente is *de kerk, de moeder*. Toen Cyprianus tijdens zijn vrijwillige banning aan zijn geestelijkheid schreef, dat hij bij zijn terugkeer over de wederopname der gevallen zou beraadslagen, drukte hij zich zoo uit, dat het geschieden zou, „wanneer hij door Godsgenade weer opname gevonden had in den schoot *der moeder, der Kerk* (Br. 16). De gemeente is zijn moeder; *niet hij de moeder der gemeente*[1]). Daarom is het hem een gewetenszaak, dat de gemeente vreugde en eer geniet, niet dat hij van de gemeente eerbetoon ontvangt. Aan de vreugde der gemeente, zegt hij, heeft de bisschop het grootste aandeel; haar roem is tevens de roem van haren opziener[2]), — eene stelling die de tegenwoordige bisschoppen juist omkeeren.

De waardigheid en eer, die ieder Christen van den bisschop tot den geringsten geloovige bij God en de menschen bezit, eischt voor alles de deelname van allen aan het bestuur der gemeenschappelijke kerkelijke aangelegenheden. „Ik heb sedert het eerste begin van mijn bisschoppelijk ambt," — schrijft Cyprianus (Br. 14), „deze grondstelling voor vast aangenomen, *niets zonder den raad der priesters en diakenen, niets zonder de toestemming des volks* (de leeken) *alleen naar eigen goedvinden te doen*. Wanneer ik dus tot u kom, zullen wij, zooals het ieders eer van ons eischt, tezamen beraadslagen over hetgeen geschied is en geschieden zal[3])."

De confessoren hadden den afvalligen der gemeente van Carthago vrede geschonken, d. w. z. hen weder opgenomen in het volle genot der kerkelijke gemeenschap, en het den heiligen Cyprianus aangezegd. Deze achtte het een onrecht, daar de confessoren, die niet de geheele kerk, maar een deel van haar waren, zich een recht hadden aangematigd, dat slechts de

[1]) Thans is de bisschop en vooral de paus de moeder.
[2]) ecclesiae enim gloria praepositi gloria est. Brief 13.
[3]) De tegenwoordige bisschoppen zouden daarin den ondergang der kerk zien. Vgl. Br. 43.

geheele gemeente toekwam. De ex-communicatie uituitspreken of opheffen konden zij evenmin alleen als de bisschop. Daarom antwoordde Cyprianus in een brief (26) aan zijn clerus: „*Dat is een zaak, die onder de algemeene beraadslaging en het besluit van ons allen valt; daarom waag ik het niet alleen vooruit een oordeel te vellen en alleen een zaak te beslechten, die der gansche gemeente behoort*[1]."

Ook *over geestelijken* wil hij noch alleen oordeelen noch zich tevreden stellen met den raad zijner collega's, maar eveneens met de geheele gemeente van leeken (cum plebe ipsa universa) daarover beraadslagen.

Zelfs zijne geestelijken van den laagsten rang kiest en wijdt de bisschop niet volgens eigen zelfstandig besluit. Cyprianus schrijft aan den clerus en het volk (Brief 38): „Bij de wijding der priesters, zeer geliefde broeders, zijn wij gewoon te voren raad te vragen en het zedelijk karakter en de verdienste (van den candidaat) *in gemeenschappelijk overleg af te wegen* (communi consilio ponderare)." Gedurende zijn ballingschap heeft hij eenmaal zich veroorloofd van dezen regel af te wijken, toen hij den geloovigen Aurelius, zonder te voren den raad der gemeente in te winnen, tot lector aanstelde. Wegens deze afwijking rechtvaardigt hij zich voor de geestelijkheid en het volk, niet door de bewering, dat de bisschop de macht heeft zijn clerus te wijden en aan te stellen, maar door de tijdsomstandigheden, die de overhaaste benoeming noodzakelijk en een gemeenschappelijk overleg onmogelijk maakten[2].

Tucht, boete en benoeming van kerkdienaren van den hoogsten tot den laagsten graad, en alles, wat de

[1]) Zie aanhangsel pag. 61.

[2]) Iedere geestelijke werd slechts voor een bepaald ambt gekozen en gewijd. Het misbruik, dat thans zeer sterk in Rome heerscht, waar men zelfs presbijters en bisschoppen met gefingeerde namen schept en wijdingen zonder rede van bestaan toedeelt, waarbij zelfs de momentane uitoefening van een ambt geveinsd wordt, was der Christelijke oudheid vreemd. Het Lectoraat was een ambt van zeer lagen graad en Cyprianus geloofde het niet te kunnen verleenen zonder de toestemming der gemeente. Thans verkondigen de bisschoppen den ondergang der kerk, wanneer zij geen presbijter wijden en geen priester benoemen kunnen zonder de wil der gemeente.

bisschop in het algemeen in de gemeente deed, was zaak van gemeenschappelijk overleg en besluit van allen. Zelfs te Carthago, waar tegen het midden der derde eeuw Cyprianus, de man die het meest hierarchisch was aangelegd, bisschop was, die niemand voor een Christen hield, die niet met den bisschop zijner diocese op voet van vrede stond, had de regeering en het bestuur der kerk een *echt demokratisch karakter*.

Het volk was niet het bloote materiaal tot bevrediging van geestelijke heerschzucht en begeerte naar geld, maar had in alles recht van spreken en handelen. Maar deze Demos (= plebs, volk), hoewel door de Latijnen steeds plebs genoemd, was inderdaad volstrekt geen gepeupel, waarvoor een kapelaan, een priester, een bisschop en ten slotte een paus dacht en wilde, maar het volk Gods vol majesteit en waardigheid, *„een Koninklijk en priesterlijk geslacht,"* met een *eer, die door geen hierarchie kon en mocht vervreemd worden*. Wie *Christen* was, was ook van *vrijgeboren, koninklijk geslacht* in het rijk des geestes, in het rijk Gods, waarin geen heerschers en slaven zijn en geen huwelijk „ter linker hand." De cultus van waardigheden, dien thans de heerschers en de geheele clerus voor zich alleen houden, het eeuwige tituleeren, buigen en deemoedig zijn der leeken voor de geestelijken tot den voetkus bij den paus, zou toen *verafschuwd* zijn geworden als heidensch en onchristelijk. De bisschop, die was wat hij moest zijn, werd het voorwerp der liefde en vreugde zijner gemeente, niet het idool van onwaardige handelingen terwille van zijn ambt. Toen de lieden voor den apostel Paulus nederknielden, schrok hij, wees hen af en verklaarde, dat hij een mensch als anderen was; toen de geloovigen echter hem uit liefde omhelsden en uit vreeš, dat zij hem niet zouden wederzien, weenden, was hij niet vertoornd. De heilige Cyprianus stelt zich de vreugde in de Roomsche gemeente bij den terugkeer van den trouwen belijder en bisschop Lucius naar Rome zoo voor, dat het bijna te veel zou zijn om aan te zien, dat het volk zich nauwelijks kon verzadigen hem te aanschouwen. Maar Lucius was geen wereldbeheer-

schende paus, doch de ootmoedige bisschop van Rome, een bisschop zooals elke andere.

Bisschop, clerus en volk zijn niet door een *uiterlijke* verhouding, als door een bevel en gehoorzaamheid, maar door *innerlijke overeenstemming* een. Thans is het volkomen omgekeerd. De bisschop *schept niet* de eenheid door gezag, waarvoor allen sidderen en willoos *tot een geheel worden,* veeleer vindt *de eenheid* der gemeente, die *opbloeit* in begrijpen en liefde uit het aan allen gemeen kind-zijn van God, in den bisschop voor zoover hij van harte een voorbeeld zijner kudde is, hare uitdrukking; hij is *niet de oorzaak*, maar de *uitbeelding* der eenheid.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De eenheid der geheele kerk.

§ 1.

Petrus zonder wezenlijke betrekking tot de eenheid der geheele kerk.

Van eene eenheid van alle kerken tezamen door ondergeschiktheid aan den bisschop van Rome weet Cyprianus niets; noch door absolute, noch door repraesentatieve positie van den bisschop van Rome, laat hij de eenheid der kerk ontstaan of behouden. Overal waar hij den apostel Petrus in een betrekking tot de eenheid der kerk opvat, is slechts van de persoon van Petrus sprake en is er niet de geringste aanwijzing, dat de een of ander zijner opvolgers in dezelfde verhouding staat. In het bijzonder geldt dat steeds, indien hij de grondvesting der kerk op Petrus doet uitkomen (b.v. Br. 59 aan den Roomschen paus Cornelius): *nooit neemt hij den bisschop van Rome in aanmerking, alsof deze de voortzetting der grondlegging der kerk voorstelt.* Zulk een gedachte ligt hem zeer ver. Ofschoon hij eenmaal (Br. 66) de bekende plaats Joh. VI : 68 in strijd met de uitlegging der overige kerkvaders der derde eeuw zoo verklaart, dat hij de kerk op Petrus laat gebouwd zijn, terwijl hij anders de algemeene opvatting deelt, volgens welke *Christus de rots is* (Br. 63), verzuimt hij toch niet, zelfs door den grammatischen vorm der uitdrukking, elke gedachte aan eene voortzetting van de grondlegging in de bisschoppen van Rome onmogelijk te maken. Want hij zegt niet, dat de kerk op Petrus gebouwd *wordt*, zelfs niet, dat zij *op hem gebouwd is*, maar: „de kerk *was* op hem gebouwd *geweest*" (Br. 66: super quem (Petrum) aedificata *fuerat* ecclesia. cf 59.), d. w. z. dat het bouwen der kerk op Petrus een op zichzelf

staande en voorbijgaande handeling was, een begin dat niet kan worden herhaald. Uitdrukkelijk laat Cyprianus het in dien brief (66) slaan op de afzonderlijke gemeente en op elken afzonderlijken bisschop, volstrekt niet op den bisschop van Rome als zoodanig, die zelfs niet eens genoemd wordt. Een paar maal zegt hij wel is waar in het algemeen, zonder die plaats uit de Schrift nadrukkelijk te doen uitkomen, dat de Heer de kerk op Petrus gebouwd *heeft,* maar met betrekking tot het ambt van sleutelbewaarder stelt hij op deze plaats (Br. 73) slechts den voorrang van tijd voor Petrus op den voorgrond; wat hem *het eerst* (primum)[1]) alleen verleend was als symbool der eenheid, werd *later* allen apostelen gegeven[2]). Die opvatting blijkt nog duidelijker uit Br. 71. „Petrus," schrijft hij, „dien de Heer het eerst verkoos en op wien hij zijne kerk bouwde, heeft, toen in lateren tijd Paulus met hem twistte over de besnijding, *zich geen bijzonder voorrecht driest toegeeigend, noch zich aanmatigend gedragen,* zoodat hij misschien kon hebben gezegd, *dat hij het primaat*[3]) *bezat en de jongere en latere apostelen hem meer moesten gehoorzamen en toegeven;* — neen, hij achtte Paulus, omdat deze vroeger een vervolger der kerk was geweest, niet gering, maar nam diens raad, die in overeenstemming met de waarheid was, aan en keurde de verstandelijke wetgeving van Paulus goed, een voorbeeld van eendracht en verdraagzaamheid gevend, opdat wij niet hardnekkig het onze beminnen, maar veeleer hetgeen ons door de broederen behulpzaam en nuttig aangeboden wordt, indien het waar en billijk is, als ons eigendom beschouwen." Hij haalt daarbij aan I Cor. 14 : 29. *Niemand,* gaat hij voort, *heeft het voorrecht, steeds het beste te weten,* — DE GEEST GODS OPENBAART ZICH, WIEN HIJ WIL. Het woord „primaat" heeft op de aangehaalde plaats geen andere beteekenis dan: *voorrang in tijd.* Het zou juist belachelijk zijn het de

[1]) In dien geest is in Ep. 71. quem primum Dominus elegit te verklaren. Primum geldt van tijd.

[2]) De unit. eccl. c. 4.

[3]) Hier alleen gebruikt Cyprianus primaat in betrekking tot Petrus.

beteekenis te geven, die de ultramontanen thans er aan hechten. Noch vormelijk noch wezenlijk ontving Petrus volgens de meening van den heiligen Cyprianus iets anders, dan de overige apostelen: noch meer macht om te regeeren, noch meer aanzien, zooals de reeds vroeger vermelde aanhaling uit de Unit. Eccl. bewijst —: „de overige apostelen waren hetzelfde, wat Petrus was, bekleed met dezelfde eer en macht." Wie dat niet inziet, wil niet begrijpen.

Petrus kan dus, indien hij door Cyprianus in betrekking met de eenheid der kerk wordt gesteld, slechts het voorbeeld, *slechts een symbool voor de eenheid der op zich zelf gedachte gemeente, niet der gemeenten tezamen, zijn.* De gedachte van den beroemden Afrikaanschen bisschop is: Christus wilde, dat elke gemeente slechts een bisschop had en dat de kerk op elke plaats het geloovige volk, door den bisschop vereenigd, was. Daarom heeft Petrus het eerst alleen de bisschoppelijke macht of het apostelschap ontvangen; omdat er echter vele plaatsen waren, waar zich gemeenten vormden, ontvingen vele apostelen te gelijker tijd hetzelfde ambt. Of deze opvatting volgens den Bijbel juist is, is hier van geen belang; onze zaak is het de beteekenis van Cyprianus' woorden vast te stellen.

---

§ 2.

Beteekenis van den stoel van Petrus te Rome.

Hier zal niet worden ingegaan op de twistvraag, of *de bisschop van Rome* als zoodanig de opvolger en erfgenaam van alle rechten des apostels *Petrus* is, — ofschoon de schrijver van dit werk niet verbergen wil, dat hij bij zijn langdurige historische onderzoekingen met het doel het bewijs daarvoor te leveren, zich niet heeft kunnen overtuigen, dat Petrus ooit in eigenlijken zin bisschop van Rome is geweest, hetgeen toch natuurlijk door de moeilijk aan te nemen tijdelijke aanwezigheid te Rome, nog niet is bewezen. Indien echter Petrus nooit *bisschop* van Rome was, kan hij daar geen stoel met het erfdeel zijner rechten blijvend hebben opgericht.

Gregorius de Groote, paus te Rome, beweert nog

in het laatst der zesde eeuw, dat Petrus te Rome, Alexandrië en Antiochië zijn zetel met gelijke rechten geplaatst heeft, zoodat volgens goddelijke autoriteit deze bisschopszetels en hunne bezitters op volkomen gelijke wijze den voorrang der apostelen repraesenteeren; Cyprianus echter, toevallig of met opzet, spreekt van den stoel van Petrus te Rome en van geen anderen. Hij doet het echter slechts tweemaal in al zijn geschriften — niet „altijd", zooals Peters (pag. 36) beweert — en wel eenmaal zonder verdere gevolgtrekking, zeggende, dat Cornelius door legitieme keuze in de plaats van den vacanten zetel van Fabianus gekomen was, d. w. z. in de plaats van Petrus (locus Petri, ep. 55), — andermaal met eene toevoeging, die nadere verklaring behoeft.

In brief 59 namelijk wordt niet alleen de bisschopszetel te Rome „de stoel van Petrus" genoemd maar ook de kerk te Rome *de principale kerk, waaruit de eenheid van het priesterdom ontstaan is*[1]). Het is duidelijk, dat wij aan de kerk te Rome met betrekking tot de Cathedra Petri (stoel van Petrus) in den geest van Cyprianus niet meer beteekenis behoeven te hechten, dan hij zelf gegeven heeft aan Petrus. De principale kerk is de *oorspronkelijke, de eerste in den tijd,* en als zoodanig was die te Rome in het Westen bekend[2]), — niet in het algemeen dus, maar in het Westen, want de eerste was die te Jeruzalem[3]). De uitdrukking ecclesia principalis door *„hoofdkerk"* te vertalen, zooals Dr. Peters doet (pag. 38), kan slechts hij, die zonder acht te slaan op het taaleigen van Cyprianus en diens tijd, zijn ultramontaansch vooroordeel erin wil leggen. Van beteekenis kan slechts de toevoeging zijn: „waaruit de eenheid van het priesterdom ontstaan (exorta) is." Maar de beteekenis behoeft niet hooger geschat te worden, dan die van Petrus voor de eenheid der kerk, d. w. z.: de kerk te Rome is tot type geworden van de eenheid van alle kerken; zooals daar in den beginne de geloovigen

[1]) Zie aanhangsel pag. 61.
[2]) Zie aanhangsel pag. 61.
[3]) cf. P. J. van Harderwijk, Petrus en het Primaat in de Oude Kerk; en Prof. Bolland, Petrus en Rome en Oude Gegevens.

zich om *een* bisschop geschaard hebben en de roeping van Petrus volgens haar ideale opvatting feitelijk hare waardeering vond, zoo hebben zich de aandere kerken naar dat voorbeeld gevormd. Indien Peters er meer in ziet dan een voorbeeld en pag. 36 schrijft: „Het overdragen der macht op Petrus is voorbeeld, richtsnoer, wortel en bron van het opzienerschap dat wordt voortgezet in elken bisschop afzonderlijk," — heeft Cyprianus met zulk een leer niets meer te maken.

Ook berust het op een volkomen misverstand, wanneer dezelfde ultramontaansche schrijver pg. 37 beweert: „De kerk te Rome is hem (Cyprianus) wortel en moeder der katholieke kerk. (Brief 41)." Maar de benaming „moeder en wortel" slaat niet op de betrekking tusschen de kerk te Rome en de kerken van andere landen, — gesteld dat daardoor slechts de onmiddellijke apostolische oorsprong bedoeld is, zooals bij Tertullianus de praescript. haer. 21, die alle apostolische kerken ecclesiae matrices et originales noemt, — maar op hare inwendige eenheid door den samenhang der gemeente met haren wettigen bisschop. Zoo noemt Cyprianus (Br. 71) het terugkeeren der ketters, die in zijn kerk gedoopt zich een tijdlang tijdens het schisma van hem hadden afgescheiden, een terugkeer „tot de waarheid en de moeder" (ad veritatem et matricem), en in zijn geschrift over de eenheid (c. 23) wordt het verlaten der kerk, die in haar zelf een is, zonder dat een afzonderlijke gemeente bedoeld wordt, een afscheuring van de levengevende „moeder" in het algemeen genoemd.

Men mag in het allerminst uit het praedicaat *katholiek,* dat men der kerk te Rome eenige malen toevoegt, besluiten tot een juridisch praerogatief. Want bij Cyprianus beteekent katholiek „het geheel vertegenwoordigend" en wel zoo, dat eene gemeente op zich zelf in hare eenheid door den eenen bisschop alle wezenlijke eigenschappen bezit, die de door Christus gestichte kerk bezit. Dat praedicaat komt dus elke gemeente afzonderlijk toe, waarin geen scheuring is. Daarom heet het, „in een *katholieke* kerk moet een God zijn, een Christus, de Heer . . . ., een heilige Geest een bisschop" (Brief 49, Cornelius aan Cyprianus).

Daardoor begrijpt men ook de uitdrukking, dat de kerk overal catholica una (de eene katholieke; Br. 66) is, en dat degeen, die in een kerk een scheuring brengt, de gevolgen van zijn twist niet kan afwenden door heimelijke gemeenschap met een andere kerk.

In brief 55 is sprake van een vroeger verschil van meening onder de Afrikaansche bisschoppen over de boetedoening, waarbij het geheim der ondeelbare kerkelijke eenheid bewaard is. In dien samenhang wordt de uitdrukking „*Katholieke* kerk" met betrekking tot de eenheid in de Afrikaansche episcopale kerk, zonder op Rome acht te slaan, gebezigd.

---

§ 3.

De bisschop van Rome is niet het hoofd van den bisschop van Carthago.

De aanhangers van het Vaticanisme trachten hun bewering aangaande het juridisch primaat van den bisschop van Rome over de geheele kerk steeds zoo te bewijzen, dat zij het als *onomstootelijk vooropstellen* en dienvolgens de bijgesleepte feiten *uitleggen*. Wien het echter ernst is met historische bewijzen, zal spoedig inzien, dat ten tijde van Cyprianus geen enkel feit voor een centraalbestuur der algemeene kerk door den paus van Rome, ook slechts indirekt spreekt. Niemand weet in dien tijd te Rome iets van een centraalbestuur. Er was daar noch een „college van cardinalen" noch een rij van congregaties en dicasteria*), die het monopolie van den godsdienst tot een geldwinning op groote schaal hadden gebruikt. Te Rome evenals in elke andere gemeente waren een bisschop, presbijters en diakenen. Clerus en volk kozen als overal in tegenwoordigheid van meerdere bisschoppen uit de provincie, den bisschop. Indien de bisschop van Rome de algemeene regeering der gezamenlijke kerken in handen had gehad, zou te Rome ook het hoofdgerechtshof voor het algemeene kerkrecht zijn gehouden. Dat is echter in het geheel niet het geval. Later moesten verzinsels en verval-

*) Zie aanhangsel pag. 61.

schingen ter vergoeding dienen. Uit Syrië zijn de eerste rechtsformules afkomstig, die de kerkelijke tucht zouden verzekeren. Voor het algemeene kerkrecht legt in de vierde eeuw het concilie van Nicaea (325) den wezenlijken grondslag, terwijl de bisschop van Rome geen voorzitter was. In de kerk van het Westen ontstaat het recht, dat algemeen geldend is, eerder in Spanje en Gallië dan in Italië. Bij gebrek aan een vroeger Romeinsch kerkrecht heeft men, toen er in de eeuwige stad behoefte werd gevoeld aan een universeele stelling van den paus van Rome, brieven van Romeinsche bisschoppen trachten te krijgen, en gaf men zich alle moeite hun een juridische beteekenis te geven. Er was echter geen centraal archief voor de regeering der algemeene kerk te Rome, waar zulke geschriften tot vaststelling der geldende tucht van ambtswege bewaard waren. Daarom moest nog in de zesde eeuw Dionysius de kleine, toen hem door den Romeinschen presbyter Julianus verzocht werd in zijne verzameling van kerkelijke wetten uit Syrië, Nicaea, Constantinopel, Chalcedon en Carthago ook iets uit Rome op te nemen, langs verre omwegen zich brieven van pausen van Rome, die de gaping zouden vullen, verschaffen uit de aanwezige litteratuur. En toch begon hij slechts met het einde der vierde eeuw, met Siricius (385—398). Zoo weinig gold Rome als het middenpunt der algemeene kerkelijke wetgeving, dat Dionysius, hoewel te Rome levend en arbeidend (hij was van geboorte een Skyth, maar reeds sedert de laatste jaren der vijfde eeuw te Rome), in zijn eerste verzameling, die het algemeene doel moest dienen, niet één stuk uit Rome opnam. Dat is een feit, dat zoo zeer den voorrang in rechtspraak van Rome ontkent, dat men niet begrijpt, hoe iemand met gezond verstand de kerkgeschiedenis bestudeerende daarvan niets merkt. Doch keeren wij terug tot Cyprianus.

Dat in het midden der derde eeuw de bisschop van Rome volgens het getuigenis van den bisschop van Carthago, *niet de bisschop der bisschoppen, niet het juridisch hoofd van alle kerken tezamen* was, wordt reeds daardoor bewezen, dat hij niet door Cyprianus

als het hoofd der *Noord-Afrikaansche* kerk werd erkend. De gemeente van Rome stond met haar in veel nauwer verbinding dan met het Oosten; Rome was voor Noord-Afrika de *apostolische stoel*, de eenige, met wien Carthago in levendig verkeer kon zijn, dien het vereerde als den oorsprong van eigen bestaan, terwijl het Oosten een reeks van apostolische zetels bezat. Indien Rome nu zelfs over de Noord-Afrikaansche kerk geen macht bezat, hoe veel minder kon zij het dan hebben over het Oosten! Uit de brieven van Cyprianus, die allen van praktischen aard en van bepaalde strekking zijn en diep ingrijpen in de kerkelijke rechts- en twistvragen, blijkt ten stelligste, dat de bisschop van Rome toen evenmin als vroeger aan de kerk van Noord-Afrika eenige wet heeft voorgeschreven; dat hij verder bij de keuze en wijding van een bisschop nooit het woord gevoerd heeft krachtens een hoogere autoriteit, en dat ook het lot van Noord-Afrikaansche bisschoppen voor geen kerkelijk gerechtshof van Rome beslist is. Bij het levendig verkeer tusschen Rome en Carthago en bij de talrijke onderlinge twisten van Noord-Afrikaansche bisschoppen, moest wel een spoor van zulke onderhandelingen, indien zij gevoerd waren, worden gevonden in de brieven van Cyprianus.

Cyprianus was in zijn tijd zonder twijfel de uitstekendste bisschop der kerk van Noord-Afrika. Zoowel de gewichtigheid van zijn zetel, in aanmerking nemend den politieken rang der stad, als de beteekenis zijner persoon, stelt hem op den voorgrond der gemeente in het gebied van den proconsul van Noord-Afrika. *Indien een voorrang in jurisdictie van den bisschop van Rome werkelijk bestond,* moest die zich tegenover hem geldend maken, want Cyprianus was ongetwijfeld het natuurlijke en wettelijke orgaan van de centrale regeering, zoover die haar macht kon uitoefenen in Carthago, Numidië en Mauritanië, waarover zich de kerkelijke provincie Carthago uitstrekte. Zijn verhouding tot den bisschop van Rome moest dan op de eene of andere wijze als *ambtelijk ondergeschikt* gekenmerkt zijn, al was het dan niet een vleiersonderworpenheid der tegenwoordige

Patriarchen, Primaten en Aartsbisschoppen der Roomsche kerk. Een zekere ondergeschiktheid had noodzakelijk herkenbaar moeten zijn in het schriftelijk verkeer.

Van zulk eene ondergeschiktheid bemerkt men in de werken van Cyprianus in het geheel niets. Op geen enkele wijze kent hij den bisschop van Rome een hoogeren ambtelijken rang toe, dan zich zelf; nooit geeft hij hem een titel, die van eenig gezag doet blijken. Wij bezitten *negen* brieven van hem aan den bisschop van Rome *Cornelius*, *een* aan *Lucius* en *twee* aan *Stephanus*. In die twaalf brieven spreekt hij de bisschoppen van Rome nooit anders aan dan „*collega*" en „*broeder*." Niets wijst op de verhouding van een ondergeschikte tot zijn superieur. Uit de correspondentie blijkt verder geen voorrang in eer voor den bisschop van Rome. Indien anderen den bisschop van Rome toen reeds anders genoemd en aangesproken hebben, zegt Cyprianus: „collega, broeder;" — *daardoor is elke ondergeschiktheid buiten gesloten.* En vragen wij den bisschoppen van Rome, dan richten zij zich op dezelfde wijze tot Cyprianus: „liefste broeder, dierbaarste collega!"

In het bijzonder worde hier nog op den voorgrond gesteld, dat de bisschop van Rome in het midden der derde eeuw in het geheel met geen titel van onderscheiding vereerd werd, of men sprak ook Cyprianus daarmede aan. Cyprianus wordt zelfs „*gelukzaligste en luisterrijkste paus*" genoemd. En door wien? Door *den clerus der kerk van Rome,* die ten tijde van het vacant zijn van den bisschoppelijken zetel aldaar (einde Augustus 250) hem een brief (30) schreef met het opschrift „paus" en het slot „beatissime ac gloriosissime Papa!" Te Rome maakte men zelfs geen aanspraak op een hoogeren titel dan de andere bisschoppen voerden; van toen aan sprak men elken bisschop als „paus" aan*).

Evenals de titels toonen ook de tusschen Cyprianus en den bisschop van Rome gevoerde onderhandelingen, geen soort ondergeschiktheid van genen aan dezen.

---

*) Zie aanhangsel pag. 61.

Het eerst treffen wij de keuze van Cornelius aan, die in Novatianus een tegenbisschop te bestrijden had, dien hij vooral met Cyprianus' hulp overwon. Cyprianus trad in die zaak als scheidsrechter op. Op de synode van 250 te Carthago werd de keuze van Cornelius besproken. Men meende onvoldoende te zijn ingelicht en zond de bisschoppen Caldonius en Fortunatus naar Rome, om nauwkeurig hetgeen bij de keuze geschied was te leeren kennen, voornamelijk uit het getuigenis der bisschoppen, die de keuze bijgewoond hadden (Brief 44, 45). Zoodra zij zich hadden overtuigd, dat de keuze wettig was, zouden zij haar ondersteunen en medewerken tot het herstel der scheuring. Voordat echter authentiek bericht ten gunste van Cornelius te Carthago was aangekomen, wilden Cyprianus en zijne medebisschoppen hunne correspondentie met de gemeente te Rome slechts richten tot hare presbyters en diakenen. Het bericht was gunstig, vond bevestiging in de mededeelingen van twee getuigen der keuze, de bisschoppen Pompeius en Stephanus, die persoonlijk naar Afrika kwamen, en alles was in overeenstemming met hetgeen Cornelius zelf schreef. Cyprianus erkende hem thans, hield onder de Afrikaansche bisschoppen voortaan zijne legitimiteit met nadruk op en vermaande de scheurmakers in de gemeente van Rome, ijverig tot de eenheid terug te keeren, daar zoodra iemand bisschop geworden en door het getuigenis en oordeel der collega's en van het volk erkend was, een ander niet meer kon worden aangesteld.

Cornelius was eenigszins gekwetst door de vertraging van zijne erkenning, maar Cyprianus deed hem inzien, dat de bedachtzame toetsing zijner wettigheid noodzakelijk was geweest. Hoe is nu de verhouding tusschen Cyprianus en Cornelius? Nergens is sprake, dat het om de erkenning van een juridisch hoofd der algemeene kerk ging. Alles draaide om het lot der gemeente te Rome. Werd ons omgekeerd het zenden van twee bisschoppen van Rome naar Carthago tot het onderzoeken van een daar betwiste verkiezing bericht, dan zouden de ultramontanen daarin het duidelijkste bewijs zien voor het primaat van Rome en een ieder

berispen, die dat bewijs onvoldoende zou vinden.

Wien verdedigt nu Cyprianus in Cornelius, den bisschop van Rome? Hij treedt op tegen de aanvallen der aanhangers van Novatus voor Cornelius zijn *collega* (Br. 44). Wat hem tot het zorgvuldig, onpartijdig onderzoek, waarbij hij den tegenstander de bitterste en zwaarste beschuldigingen toeliet te uiten, aandreef, was „*de gemeenschappelijke eer* en de achting voor de heilige waardigheid des priesters" (Br. 45).

Verder deelt hij, „broeder Cornelius" mede, hetgeen te Carthago ten opzichte van het schisma aldaar was voorgevallen, niet als plichtmatig ambtsbericht, maar hij brengt in herinnering, dat de collega's hem daarover geschreven hadden, wat hun oordeel was geweest na kennisneming van den toestand; het zou echter beter zijn, indien Cornelius het schrijven, dat hij *overeenkomstig hunne gemeenschap in de liefde* (pro dilectione communi) aan den clerus van Rome, niet aan het volk geschreven en hem ter inzage gezonden had, den broederen te Rome liet voorlezen, opdat zoowel daar als hier de broederen over alles door hen (Cornelius en Cyprianus) werden onderricht.

Onder keizer Gallus brak plotseling eene vervolging van de gemeente te Rome uit. Bisschop Cornelius werd gegrepen, als belijder standvastig bevonden en in den herfst van 252 naar Centumcellae (Civita Vecchia) verbannen, waar hij waarschijnlijk in 253 stierf. Cyprianus schreef hem naar zijn verbanningsoord, een brief (Br. 60), waarin de gloed van zijn diep gevoel opvlamt. Het is geen klacht, maar een loflied op den roem des belijders. Wien verheerlijkt Cyprianus? Zijn hoofd? neen, zijn „*medebisschop.*" (consacerdos). *Welke bisschop* (sacerdos, priester in eminente beteekenis) *zou zich niet met den roem van zijn medebisschop geluk wenschen als met zijn eigen?*" Vervolgens prijst hij de geheele gemeente, die openlijk en onverschrokken zich haar bisschop niet geschaamd had. Maar dat in Cornelius wellicht het hoofd der gezamenlijke kerk leed, daarvan is geen spoor te vinden, en daarin had toch de sterkste beweegrede tot medeverheuging kunnen liggen. Ten slotte vermaant Cyprianus zijne broeders op delicate

wijze door ook zich zelf te vermanen, maar ook op een toon zooals het aan gelijken van rang betaamt, *„krachtens den band der wederzijdsche liefde"* (pro caritate mutua qua nobis invicem cohaeremus).

Opdat men echter niet meene, dat hier sprake is van een vertrouwelijke verhouding tusschen twee personen, die uitzondering verdient en eene ambtelijke verhouding opheft, leze men de briefwisseling met Lucius en Stephanus, bisschoppen van Rome. Het toespreken is het hetzelfde, eveneens de toon. Dien „dierbaarsten broeder Lucius" wenscht Cyprianus geluk met de dubbele eer, belijder en bisschop te zijn geworden. Hij spreekt daarbij slechts van het lot der gemeente te Rome, niet van dat der gezamenlijke kerk. Terwijl hij in den geest den jubel der gemeente bij den terugkeer van Lucius te Rome ziet, zou hij gaarne erbij zijn — niet alsof dat beslist hem aanging als eenen ondergeschikte het feest van zijn heer, maar *wegens de wederzijdsche liefde*. Hij en zijn collega's en de geheele broedergemeente zenden een gelukwensch als een bewijs hunner trouwe liefde (Br. 61).

---

§ 4.

De bisschop van Rome is niet het hoofd der geheele kerk.

a.) Feiten die bewijzen.

Door Cyprianus' energie en invloed was het erkennen van bisschop Cornelius als bisschop van Rome tegenover Novatus bijna algemeen geworden. Een kleinen aanhang had deze echter overgehouden en een zijner volgelingen zat nog ten tijde van Stephanus op den machtigen zetel te Arles in Zuid-Gallië. Daar nu onderlinge overeenstemming der bisschoppen noodzakelijk was voor de eenheid der gezamenlijke kerk, zoo beschouwde men deze als verbroken, wanneer een bisschop, die in zijn gemeente wettig was, kerkelijke gemeenschap onderhield met een schismatischen. Dat deed Marcianus van Arles, daar hij niet Cornelius, Lucius en Stephanus, maar Novatus als wettigen bisschop van Rome beschouwde. De overige bisschop-

pen van Gallië, vooral Faustinus van Lyon, deelden het herhaaldelijk mede aan Stephanus te Rome en Cyprianus te Carthago. Deze wendde zich eindelijk tot Stephanus hem aan te manen maatregelen te nemen tot opheffing van het schisma. Die aanmaning begint na eene schildering van het kwaad, aldus: „Dat kwaad te genezen is *onze zaak* (ons recht en onze plicht), waardste broeder," — onze, d. w. z. *uwe* en *mijne*, namelijk de zaak *der bisschoppen* (Ep. 68. cui rei nostrum est consulere et subvenire, frater carissime!). Duidelijker kan men toch niet zeggen, dat het hier niet gaat om een bepaald recht, een voorrang in jurisdictie van den bisschop van Rome, maar dat het een gemeenschappelijk recht der bisschoppen is, voornamelijk der twee van Carthago en Rome, waarop hier met nadruk gewezen wordt. Hij geeft zijn gronden aan: „Daarom, dierbaarste broeder, is er een groot lichaam van bisschoppen, door den band van wederkeerige eensgezindheid en eenheid verbonden, opdat, indien een uit ons midden scheuring (haeresis) tracht te maken en de kudde van Christus te verstrooien en te verderven, de overigen te hulpe komen en als goede en barmhartige herders de schapen des Heeren weder tot een kudde verzamelen." Door een beeld ontnomen aan de zee en de havens, waarvan een in verval is gekomen, zoodat de schippers hem vermijden en naar den naastbijzijnden veiligen varen, geeft hij te kennen, dat voor alles hulp te zoeken is bij de naaste kerkprovincie. Arles te helpen was dus voor Rome een natuurlijke en dringende plicht. Indien nu Peters (pg. 40) beweert, dat Cyprianus in weerwil van de hier vermelde meening over de inrichting van het college der bisschoppen zelf „geen beslissing" in den strijd te Arles genomen heeft, maar „deze den bisschop van Rome overgelaten, wel wetende, dat diens oordeel tot voorbeeld strekte en in dit geval gehouden werd voor dat van alle bisschoppen," dan beteekent dat: Cyprianus zegt wel is waar juist het omgekeerde, maar hij wist toch dat wij ultramontanen der 19de eeuw gelijk hebben. Neen, de bisschop van Carthago wist het niet; hij heeft zijn plicht naar zijn beste weten gedaan en in Brief 68

in de zaak van Marcianus zonder wankelen beslist. Hij wijst Stephanus aan als uitvoerder van het oordeel, door hem op zijn plicht te wijzen, in een uitvoerigen brief[1]) den bisschoppen van de provincie Lyon en der gemeente te Arles de handelingen van Novatus uiteen te zetten. Marcianus moest liever diens zaak opgeven en boetvaardig tot de kerkgemeenschap terugkeeren of de gemeente moest een anderen bisschop kiezen. Cyprianus dicteert Stephanus den geheelen inhoud van den te schrijven brief volgens de voornaamste feiten en wenscht na het herstel der legitime orde den afloop te weten. Behalve de algemeene plicht daarin handelend op te treden, had Stephanus nog eene bijzondere, daar hij de opvolger van Cornelius en Lucius was. Ware Novatus de wettige bisschop van Rome, dan waren zij valsche bisschoppen en was het met hun eer gedaan.

„Indien wij nu hun aandenken eeren," schrijft Cyprianus, „hoeveel te meer is het dan uwe plicht, waardste broeder, uwe eer te bevorderen en hoog te houden door uwen invloed en uw gezag, daar gij hunne plaats hebt ingenomen en hun opvolger geworden zijt!" Daaruit volgt vooreerst, dat Cyprianus zelf den bisschoppen dier provincie heeft geschreven (quorum memoriam cum nos honoremus) en vervolgens dat hij bij het ontwikkelen der motieven, waardoor Stephanus mede handelend zou optreden, niets weet, ja zelfs geen vermoeden heeft van een primaat van Rome. —

Een ander feit. In Spanje waren de bisschoppen Basilides en Martialis van de dubbelgemeente Leon—Astorga en van Merida tijdens de vervolging tot den afgodendienst overgegaan, hadden dus Jezus verloochend en zich bovendien door ernstige zedelijke misstappen, die zij niet ontkenden, hun hoog ambt onwaardig betoond. In een gevaarlijke ziekte had Basilides godslasteringen gezegd, daarna echter berouw gevoeld, bekend en vrijwillig afstand gedaan van zijn ambt. Dientengevolge had de gemeente van Leon—Astorga (blijkens het opschrift en het begin

[1]) Zie aanhangsel pag. 61.

van een brief van Cyprianus) een volkomen wettige verkiezing gehouden, waardoor Sabinus was benoemd. Martialis van Merida was tegen zijn wil afgezet en vervangen door Felix, doch zooals schijnt op eenigszins onwettige wijze. Martialis wilde zijn zetel behouden en Basilides beproefde later hetzelfde. Tijdens het schisma trachtten nu de tegenbisschoppen zich en hun partij te versterken, door moeite te doen zich in kerkelijke gemeenschap te stellen met machtige en aanzienlijke bisschoppen. Voor Basilides was dat des te zwaarder, daar hij afstand had gedaan en een nieuwe wettige keuze was gehouden. Daarom zocht hij vooral veraf hetgeen hij in de nabijheid niet kon verkrijgen. In zijn diocese waren zijne feilen ontdekt en door hem bekend. Hij ging dus tot een ver verwijderden (longe positum) bisschop, zijn „collega Stephanus" van Rome, die van het verloop der zaken niets wist, vertelde hem op zijne wijze zijn ongeluk, dat een tegenbisschop was aangesteld en verzocht ondersteuning voor het herwinnen van zijn stoel, waarvan hij onrechtvaardig was verstooten. Stephanus liet zich misleiden en schijnt hem kerkelijke gemeenschap verzekerd en zijn voorspraak beloofd te hebben. Waren nu de Christenen in Spanje overtuigd geweest van het primaat van den bisschop van Rome over de geheele kerk, zoodat hij kon afzetten en benoemen en van zijn erkenning de werkzaamheid en wettigheid der bisschoppelijke functies afhingen, dan zouden de gemeenten van Merida en Leon—Astorga zonder twijfel zich met een volledig verslag der feiten tot Rome hebben gewend. Zij lieten echter Basilides zich beroemen op zijn kerkgemeenschap met Stephanus en richtten zich tot het hoofd der naburige provincie Carthago, Cyprianus, wiens aanzien groot was. De presbyter Felix met de gemeente Leon—Astorga en de diaken Aelius met de gemeente Merida schreven hem en zonden hun schrijven door middel van de nieuw gekozen bisschoppen Felix en Sabinus met bede om troost of hulp door een beslissend oordeel (sententia). Cyprianus hield een synode van ongeveer 37 bisschoppen. Zij antwoordden gemeenschappelijk (Br. 67). De brief begint: „Nadat wij ons verzameld hadden,

lazen wij, geliefdste broederen uw schrijven, dat gij, *gedreven door de ongeschondenheid uwer trouw en uwe godsvrucht*, door onze medebisschoppen Felix en Sabinus *ons gezonden hebt*, enz.[1]). Vervolgens: God had hun twist beslecht door de leer (in het O. Test.), dat de priesters rein en heilig en vrij van misslagen moesten zijn. Slechts zulken moest het volk kiezen en zich scheiden van hem, die later anders bleek. De keuze van Sabinus was wettig; de door Basilides van den „collega Stephanus" ontfutselde kerkgemeenschap veranderde daaraan niets. Ook Martialis moest wegens zijn afval tot den afgodendienst en zijn andere feilen voor Felix wijken. Met dezen maatstaf voor het gedrag jegens afgevallene en misdadige bisschoppen was ook hun collega Cornelius, de vroegere bisschop van Rome, het eens. Hunne overtuiging in deze beslissing kon niet aan het wankelen worden gebracht, doordat behalve Stephanus nog eenige andere collega's kerkgemeenschap met Basilides en Martialis hielden; zij kregen daardoor deel aan hunne schuld. Het slot luidt: „Daarom, geliefdste broederen, prijzen wij de nauwlettende zorg, die geopenbaard is door de ongeschondenheid en trouw[2]) uwer gezindheid, evenzeer als wij haar goedkeuren en u tevens door dit schrijven vermanen, u niet in te laten met de profane en bevlekte priesters (bisschoppen) in eene heiligschendende kerkgemeenschap, maar de reine en zuivere onwrikbaarheid uwer trouw met angstvallige vreeze Gods te bewaren."

Het schrijven der synode houdt noch met Rome noch met een vandaar te verwachten bericht rekening. Indien nu Pius Bonif. Gams in zijn kerkgeschiedenis van Spanje (I. 263) zegt, „niets pleit er voor, dat Cyprianus in zijn brief (synodaal schrijven) de zaak der Spaansche bisschoppen wilde beslissen of meende te hebben beslist," — het is slechts „een gevoelen, geen uitspraak" geweest, — hij heeft „een moreelen druk of

---

[1]) In zulk eene uiting van den bisschop van Rome zouden de Ultramontanen ten duidelijkste primaat en onfeilbaarheid uitgesproken vinden.

[2]) Fides is trouw jegens de heilige grondstellingen der kerk.

indruk" willen uitoefenen, — hetgeen Peters hem naspreekt (pg. 39) —, is dat geen geschiedschrijving meer*).

Een derde feit komt hier in aanmerking: de strijd over de geldigheid van den kinderdoop. Cyprianus leerde: er is slechts een wettige en ware doop, die in de katholieke kerk is. De scheurmakers en ketters staan buiten de kerk en hebben daarom geen gezag noch recht van toedeelen wat betreft de genade en de heilsmiddelen in de kerk. Hun altaars zijn valsch, hun priesterdom ongeoorloofd, hun eeredienst heiligschennend. Hun doop verreint en heiligt dus niet; hij is zonder uitwerking, tenzij dat het profane water de ondergedompelden bevlekt; ook indien zij zooals Novatus hetzelfde doopformulier als de katholieke kerk gebruiken en in den naam van God den Vader, den Zoon en van den heiligen Geest doopen, blijft de daad vruchteloos. Het is eigenlijk geen doop, dien zij bedienen; het is alles ijdele schijn, slechts het werk van apen, een uiterlijk nadoen zonder inhoud. De apen bootsen na hetgeen zij de menschen zien doen, maar hun doen is daarom nog geen menschelijk handelen. Bezaten de ketters den doop, dan ware bij hen ook de kerk. Het een als het ander is onwaar. Volgens die opvatting doopten de Noord-Afrikaansche bisschoppen zulke Christenen, die reeds gedoopt waren door de ketters, indien zij den afvalligen bisschop verlieten en hunne gemeenschap zochten, daar zij zeiden: dat is geen herdoopen, maar alleenlijk de *doop der kerk*, want dezelfde handeling der ketters is geen doop. Deze leer en praktijk vinden wij verdedigd in zes brieven (69—75), waarvan twee synodale brieven zijn en een, de laatste, een lange brief is van Firmilianus, den metropolitaan van Caesarea in Kappadocië aan Cyprianus, waarin de overeenstemming zijner provincie en veler kerken van het Oosten met de Afrikanen wordt uitgesproken. Daarentegen leerde Stephanus van Rome met vele westersche kerken,

*) In het boek van Gams heerscht brutaliteit der feiten om te bewijzen, dat de Spanjaarden der eerste drie eeuwen hetzelfde over het primaat van Rome dachten als hij.

dat ook de doop door ketters in zooverre hij slechts volgens wet en symbool der kerk in den naam der heilige Drieeenheid toegediend was, van kracht was en men hun, die zoodanig gedoopt waren, indien zij zich tot de kerk wendden, slechts de handen behoefde op te leggen tot boette en verzoening en ontvangen van den heiligen Geest. De dogmatische gronden voor en tegen laten wij hier ter zijde; voor ons is het hier van geen beteekenis, dat het gevoelen van Cyprianus de overhand kreeg. Wij vragen slechts hoe de verhouding van den bisschop van Rome tot de gezamenlijke kerk was tijdens den strijd, die duurde tot den marteldood der aanvoerders der twistende partijen (253—258). Daarover kan geen twijfel zijn. Stephanus beroept zich op de traditie der kerk te Rome, die die der apostelen is; want zij hadden verboden hen te doopen, die van de zijde der ketters kwamen en bevolen het aan de volgende generaties over te leveren. Zoo weinig hielden de Afrikanen en Oosterlingen toen de Romeinsche traditie voor een onfeilbare leer der openbaring, dat Cyprianus en Firmilianus daarop antwoordden, dat niemand zoo dwaas zou zijn Stephanus te gelooven, dat de apostelen zulks hadden overgeleverd, daar er in hun tijd nog geen ketterij was en derhalve nog geen praxis voor het opnemen van ketters. Firmilianus voegt daarbij, dat Rome in het geheel geen voorbeeld voor eene algemeene wijze van handelen kon zijn, omdat daar klaarblijkelijk vele gewoonten waren, die b. v. met die der gemeente te Jeruzalem niet overeen kwamen. Dat Rome later in de kerk van het Westen hare praxis heeft ingevoerd, kan niet bewijzen, dat de talrijke kerken, wier hoofden Cyprianus en Firmilianus waren, in het midden der derde eeuw de onfeilbaarheid der traditie der kerk van Rome en van haar hoofd niet hadden ontkend. Door te zeggen, dat het *afkomstig zijn van, de langdurige gewoonte* (consuetudo) niet beslist, maar *de waarheid*, die op gronden steunt (die de ratio, rede voor zich heeft) en te verklaren, dat een traditie zonder waarheid slechts een vergrijsde dwaling is, geven zij toch niet toe, dat zij voor hunne handelwijze geen traditie hadden; der valsche traditie der Romei-

nen stellen zij de traditie der waarheid (consuetudinem sed veritatis) tegenover; niemand kon bewijzen dat zij pas was ontstaan; zij juist was de traditie van Christus en der apostelen.

Stephanus had zich echter erop beroepen, *dat hij door wettige opvolging den stoel van Petrus innam.* Daarbij lag Firmilianus de gedachte, dat Stephanus daarom onfeilbaar het juiste geloofde en deed, zoo verre, dat hij op de direkte tegenspraak wees, die hem daarin scheen te liggen, dat Stephanus door erkenning van den ketterdoop vele andere rotsen als kerkfundamenten plaatste en nieuwe gebouwen van vele kerken oprichtte. De rots Petrus is hem overal, waar de ware sacramenten worden toegedeeld. Wie gelooft, dat de ketters den waren doop toedienen, staat in kerkelijke gemeenschap met hen en heeft geen grond zich te onthouden van de deelname aan hunnen verderen cultus, meent Firmilianus.

Stephanus had zijn tegenstanders de kerkgemeenschap opgezegd. Hetgeen men thans excommunicatie noemt, een daad der jurisdictie, die over hemel en hel beslist, kende men toen niet. Indien een bisschop de kerkgemeenschap met een anderen verbrak, kwam alles aan op de houding der overige bisschoppen. Het geschiedde dikwijls, dat zoowel de een als de ander met andere kerken in verbinding bleef. Ook de schikking en hernieuwing der gemeenschap geschiedde zonder rechtsdwang, dikwijls stilzwijgend doordat men terstond zoo met elkander omging, alsof zij nooit was verbroken. Datmaal echter werd het gedrag van Stephanus door het Oosten en Afrika scherp beoordeeld en veroordeeld. Firmilianus zegt van hem, dat hij een twister was. „Bedrieg u niet," zegt hij tot hem, „gij hebt u zelven afgescheiden van zoo vele kudden; want hij is toch inderdaad een scheurmaker, die zich tot afvallige van de gemeenschap aan de kerkelijke eenheid gemaakt heeft!" Firmilianus kent dientengevolge geen *„kerkelijke eenheid"*, die door de afhankelijkheid van alle bisschoppen van de rechterlijke macht des bisschops van Rome moest worden hersteld. Hij weet slechts van „het geheim en den band des vredes", van de „een-

heid der liefde," waartegen Stephanus raasde, die dikwijls twistziek, nu eens tweedrachtig was met het Oosten, dan weder met Afrika, zich niet schaamde uit liefde voor de ketters de broederlijke gemeenschap te verbreken en een man als Cyprianus te schelden als een pseudochristus, pseudoapostel en bedriegelijken arbeider, namen die veeleer hem toekwamen.

Toen Stephanus een uit bisschoppen bestaand gezantschap der Noord-Afrikaansche kerk, dat een verzoening moest bewerken, op de meest inhumane wijze, zoodat hij der gemeente van Rome beval hun gastvriendschap en huisvesting te weigeren, ongehoord had afgewezen, beriep Cyprianus een derde synode te Carthago om de zaak te onderzoeken. Vele bisschoppen uit Mauritanië en Numidië kwamen op. In tegenwoordigheid van clerus en volk verklaarden 85 aanwezige bisschoppen, waarvan een voor twee afwezigen tevens stemde, eenstemmig en met nadruk zich tegen den ketterdoop. Dat was het antwoord aan Rome. Zoo stond de geheele Noord-Afrikaansche kerk als een geheel in de bewering, dat de traditie van Rome en de leer van den paus van Rome valsch was. De dogmatische zijde der vraag latende varen, blijft het zeker, dat zij overeenstemming met den paus van Rome niet noodzakelijk achtten om in de eenheid der katholieke kerk te blijven. Omdat deze zich van hen scheidde, hielden zij zich nog niet voor afvalligen.

Indien Firmilianus aan Stephanus „vermetelheid en ombeschaamdheid" verwijt, is het oordeel van Cyprianus zachter van vorm, maar niet wat het feit betreft. „Stephanus waagt de zaak der ketters tegen de Christenen en *tegen de kerk* Gods te steunen." „Hij schrijft onervaren en onbezonnen vol hoogmoed, hetgeen niets ter zake doet en zich zelf weerspreekt." Hij „bestrijdt het geheim der goddelijke traditie." (Br. 74).

Dat wijst niet op eene verhouding tot een „hoofd."

Doch wij vinden ook bij Cyprianus uitdrukkelijk:

b) **de principieele ontkenning van het primaat van Rome.**

Hiertoe behoort vooreerst de plaats uit het boek over de eenheid der kerk cap. 4, die hier in kap. I § 2 besproken is, en de volkomen gelijkheid der apostelen en derhalve der bisschoppen zoo beslist uitspreekt, dat elke inlassching van een juridisch hoofd een tergende tegenspraak wordt. Zijn *alle* apostelen hetzelfde als Petrus is, zijn zij allen met een gelijk lot van eer en macht bedeeld, dan heeft geen meer eer en macht dan de anderen. Dat is en blijft niet tegen te spreken.

Verder verwijzen wij naar brief 68 van Cyprianus (aan Stephanus, bisschop van Rome), waarin hij storingen van het kerkelijk eenwillig leven door een schisma, niet laat ophouden door het ingrijpen *van een monarchaal hoofd*, maar door het *collegium van* bisschoppen, waardoor eene geplitste gemeente steeds door bemiddeling van een aangrenzende provincie, die onberoerd door den strijd is, de eenheid en den vrede kan herkrijgen.

Daarbij komt nu de beslissende leer der onvoorwaardelijke en onbegrensde juridische zelfstandigheid van elke gemeente afzonderlijk, door haar vertegenwoordiger den bisschop, in zooverre deze als wettig gekozen en ingesteld met zijn gemeente een is. „Zoolang de band der eenheid blijft en het geheim der ondeelbaarheid der Katholieke kerk voortduurt, ordent en leidt elke bisschop op zich zelf zijn bestuur (zelfstandig), verplicht den Heer (alleen) rekenschap van zijn daden te geven." (Br. 55 pg. 639). In brief 59 zegt hij: „het is door ons allen als wet bepaald, en het is ook billijk en rechtvaardig, dat de zaak van een ieder afzonderlijk, daar behandeld wordt waar een misdrijf begaan is, en dat den afzonderlijken herder een deel der (algemeene) kudde toegewezen wordt, dat iedere afzonderlijke (bisschop) regeeren en besturen zal, slecht daartoe verplicht, *den Heer* rekenschap van zijn bestuur te geven" (pg. 683). Dat zegt hij, omdat de twistenden van Carthago hun strijd naar Rome hadden gebracht. De tegenwerping, alsof de kerk te Carthago minder macht

had, dan die te Rome, wijst hij verre van zich en sluit met de verklaring, dat het oordeel uitgesproken is.

Het gewaande recht van een appellatie is hem geheel vreemd. In den geheelen brief, gericht tot Cornelius, den bisschop van Rome, bevindt zich geen spoor van de erkenning van een recht, dat deze kon hebben om een voor Cyprianus bindende uitspraak te geven in den strijd te Carthago.

De stelling, dat iedere bisschop, vrij in zijn handelwijze binnen zijn gemeente, den Heer slechts rekenschap van zijn bestuur had te geven, keert weder in brief 69 (pg. 765) met beroep op de woorden van den apostel Paulus (Rom. 14 : 12—13): „zoo dan een iegelijk van ons zal voor zich zelven Gode rekenschap geven. Laat ons dan elkander niet meer oordeelen." Met bijzonderen nadruk herhaalt hij die woorden aan het slot van den brief aan Stephanus over den ketterdoop (Br. 72): *„Wij doen hierin niemand geweld en geven niemand een wet, daar toch in het bestuur der kerk elke opziener (bisschop) afzonderlijk de vrije beslissing van zijn wil heeft, om den Heer alleen rekenschap van zijn bestuur te geven**)." Met denzelfden nadruk wordt het ingescherpt aan het slot van den brief aan Jubajanus (73): „Dat hebben wij in het kort naar onze zwakke krachten u geantwoord, liefste broeder, niemand iets voorschrijvend of gepraejudicieerd zijnde, dat iedere bisschop afzonderlijk volgens zijn overtuiging moet handelen, daar hij toch de vrije macht van eigen wil en beslissing heeft."

Ook de clerus van Rome staat in de opvatting der zelfstandigheid van de jurisdictie der bisschoppen op hetzelfde standpunt als Cyprianus. Deze had tijdens de bisschopsvacature op het einde van Augustus 250, den presbyters en diakenen van de kerk te Rome inlichting gegeven over hetgeen te Carthago tusschen hem en zijn gemeente ten opzichte van de belijders en afgevallen was voorgevallen, en dat bericht copieën van verschillende brieven toegevoegd. Daarop antwoordden de presbyters en diakenen van Rome aan „den paus Cyprianus." Hun antwoord begint met

---

*) Zie aanhangsel pag. 62.

de verklaring: „Ofschoon ieder, die zich van een goed streven bewust is, op de kracht der evangelische tucht steunt en in de hemelsche verordening zich zelf een getuige der waarheid is geworden, gewoon is tevreden te zijn met God alleen als zijn rechter, zonder te streven naar den lof van anderen of hunne berisping te vreezen, zijn zij toch dubbelen lof waard, die, hoewel wetend, *dat zij hun geweten God als den eenigen rechter schuldig zijn*, toch wenschen, dat hunne handelingen ook door hunne broederen gebillijkt worden." (Br. 30) Zij bekennen vervolgens, dat zij geen rechter over Cyprianus zijn, maar deel hebben aan zijn roem.

Overweldigend echter en op zich zelf reeds de vraag of Cyprianus den voorrang in jurisdictie van den bisschop van Rome gekend heeft of niet, door onmiddellijke ontkenning beslissend, is het groote concilie te Carthago (September 256), waaraan 85 bisschoppen met hunne presbyters en diakenen in tegenwoordigheid en met toestemming eener zeer groote schaar leeken, persoonlijk deelnamen. Wij bedoelen hier niet alleen het feit, dat de geheele kerk van het proconsulaat Afrika, van Numidie en Mauritanie, hare zelfstandigheid in dogmatische vragen tegenover den bisschop van Rome volhield — daargelaten of in het bepaalde geval feitelijk het recht aan hare zijde was — maar ook het machtige woord, dat Cyprianus onder algemeene instemming in de eerwaardige vergadering sprak. Nadat namelijk de briefwisseling tusschen den bisschop van Carthago en bisschop Jubajanus, waarin de vraag over de geldigheid van den ketterdoop volgens het toenmalig standpunt voor de navorsching van theologische kwesties volledig was behandeld, voorgelezen was en daardoor de aanwezigen tot een gevestigd oordeel kwamen, zeide Cyprianus de belangrijke woorden: „Thans blijft over, dat wij ieder afzonderlijk ons gevoelen over de onderhavige zaak bloot leggen, *geen andersdenkende oordeelende of van de kerkgemeenschap met ons terugwijzend. Want niemand onzer heeft zich tot bisschop der bisschoppen aangesteld, of dwingt met het schrikbewind van een tyran zijne collega's tot de noodzakelijkheid van gehoor-*

zamen, aangezien toch elke bisschop wegens zijn vrije keuze en macht het recht van eigen beslissing heeft en daarom evenmin door een ander kan geoordeeld worden; maar wij zullen het oordeel van onzen Heer Jezus Christus afwachten, die eenig en alleen de macht heeft, ons tot opzieners te maken om zijne kerk te besturen en ons bestuur te oordeelen *).

Wie tegenover zulke woorden nog volhoudt, dat Cyprianus den bisschop van Rome den voorrang in jurisdictie boven de geheele kerk toekent, is zonder gevoel voor historische waarheid of zelf leugenachtig.

§ 5.

De ambtsbroederlijke eenheid.

De eigenlijke juridische eenheid der kerk bereikt haar toppunt bij den heiligen Cyprianus in de wettige verhouding des bisschops in en tot de gemeente, *waardoor de afzonderlijke gemeente op zich zelf een is.* Zij stelt hem dan op zich zelf *het geheele wezen der katholieke kerk voor.* In haar is de eenheid der *katholieke* kerk geopenbaard en die zich van haar scheidt, verlaat de katholieke kerk. Wat in en aan haar als wezenlijke voorstelling der stichting van Jezus Christus verschijnt, moet *overal*, waar een afzonderlijke gemeente op wettige wijze bestaat, eveneens verschijnen. Men mag niet bevooroordeeld, aan de idee van rechtzinnigheid in de Katholieke leer van Cyprianus de beteekenis geven, die men in zijn jeugd van scholastische dogmatici heeft geleerd, ook niet willekeurig haar eene opvatting — hoe vernuftig speculatief ook — van het standpunt der tegenwoordige wetenschappelijke dogmatiek schenken, maar men moet eenvoudig nagaan, wat Cyprianus zich daarbij voorstelde. Het is niets anders dan: de rechtzinnigheid in de Katholieke leer is hem die verplichtende verbinding in de verhouding van bisschop en gemeente, krachtens welke in den eenling overal het wezen van het geheel verschijnt. Daarin ligt de sleutel voor de oplossing der beroemde plaats in zijn werk „de unitate Ecclesiae catholicae" over de eenheid van

*) Zie aanhangsel pag. 62.

het episcopaat. Nadat Cyprianus namelijk in hoofdstuk 4 van dat werk de wezenlijke kenmerken der eenheid der kerk, zooals de apostel Paulus die leert, heeft aangevoerd, gaat hij voort: „Deze eenheid moeten wij onwrikbaar vasthouden en verdedigen, in het bijzonder wij bisschoppen, die de gemeente voorgaan, opdat wij *ook het episcopaat als een en oordeelbaar toonen.* Niemand mag de broederschap door een leugen op het dwaalspoor brengen, niemand der waarheid des geloofs door trouweloozen afval schade doen. *Het episcopaat is een, waarin elk afzonderlijk deel heeft met waarborg voor het geheel* [1]). Ook de kerk is een, die in een veelheid zich ontplooiend bij toenemende vruchtbaarheid zich steeds verder uitbreidt." Indien de ultramontanen deze plaats als steun voor het pausdom aanwenden, is het slechts een bewijs, dat de dwaasheid geen grenzen kent. Wat zij willen, is dit: *„Een vertegenwoordigt het geheel voor allen, zoodat allen niets zijn zonder hem, hij alleen echter alles is."* De woorden van Cyprianus beteekenen echter: *„allen, elk afzonderlijk vertegenwoordigen het geheel, zooals een individue de soort."* Het is niet mogelijk, dat een enkele de groote over de geheele aarde verbreide kudde der Christenen leidt; daarom is een veelheid van bisschoppen noodzakelijk. Nu is echter het episcopaat — het ambt — ondeelbaar; iedere bisschop afzonderlijk heeft dus wel is waar slechts een deel *der kudde,* maar *het ambt* geheel. Het episcopaat is *een;* iedere bisschop eener afzonderlijke gemeente vertegenwoordigt het *in den vollen zin des woords* en is juist daarom ook juridisch onafhankelijk in de leiding van dat deel der kudde, dat hem is toevertrouwd Daarom de uitspraak: „den afzonderlijke herders is een deel der kudde [2]) toegewezen, dat een ieder moet besturen onder verplichting slechts *den Heer* rekenschap van zijn bestuur te geven." Daarom verwerpt Cyprianus elk beroep op Rome of op welken anderen bisschop ook (vgl. Br. 59 aan Cornelius, bisschop van Rome).

---

[1]) Zie aanhangsel pag. 62.
[2]) Zie aanhangsel pag. 62.

Bovendien staat tot de juridische eenheid nog in betrekking het *college* van bisschoppen. Indien in de afzonderlijke gemeente de rechtzinnige Katholieke leer is geschonden door innerlijke tweedracht, door verbreking der wettige verhoudingen en vooral indien deze door den dood des bisschops tijdelijk opgeheven, of hoe dan ook in gevaar zijn, moet, zooals reeds vroeger is opgemerkt, genezing en hulp komen *van het college* van bisschoppen. De naburige bisschoppen zien toe op de nieuwe keuze, die goedgekeurd wordt bij wettig verloop; tot hen vlucht de gemeente, die inwendig verdeeld en verstrooid is om verzameld en een te worden. Wij moeten telkens opmerkzaam maken op de plaats (Br. 68), volgens welke daarom *de veelheid* van bisschoppen is ingesteld, opdat, indien een uit het college beproeft ketterij te plegen, de kudde te verdeelen of te vernietigen, de overigen der benauwde gemeente te hulpe zouden komen. Indien Cyprianus zulks als principieel erkend en als bekend aan paus Stephanus van Rome schrijft, heeft hij geen vermoeden van de latere leer, dat de paus van Rome moet oordeelen over de oneenigheden tusschen bisschoppen en tusschen bisschop en gemeente.

De grondslag der wettigheid eens bisschops is de canonieke keuze *door volk en geestelijkheid* zooals de apostels deden bij de plaatsvervanging van Judas. Bezegeld en beschermd wordt zij *door het college van alle bisschoppen*. Hun algemeene toestemming van later voor een bisschop duldt niet, dat de wettige vorm eener keuze daarna wordt betwijfeld en aangevallen. (Br. 59). Daarentegen verliest zelfs een wettige bisschop, wiens verkiezing elke andere, waardoor hem wellicht een tegenbisschop gesteld is, voorafging, zijn wettigheid door vrijwillige onttrekking aan dat college. „Het bisschoppelijk ambt kon niemand behouden, — hoezeer hij ook den voorrang in verkiezing had — indien hij zelf den krachtigen band met zijn medebisschoppen verbrak." (Br. 55). Daarom is het van het hoogste gewicht voor een juist begrip der volledige zienswijze van Cyprianus, de natuur der ambtsbroederlijke eenheid te leeren kennen.

---

§ 6.

De eenheid der gezamenlijke kerken is volgens haar natuur concordia of eensgezindheid.

Hoe noodzakelijk ook het college van bisschoppen is voor het bekrachtigen en het in stand houden der wettigheid des bisschops in zijne gemeente, d. w. z. voor de handhaving der wettigheid der afzonderlijke gemeente, is de eigenlijke band van zijn eigen samenhang *niet van juridischen aard*. Het vooronderstelt de juridische eenheid der afzonderlijke gemeente en de zorg voor de handhaving daarvan. De uitvoering van een voorschrift der Christelijke leer in de wettig ingerichte gemeente geschiedt zonder dat in het college een bisschop den anderen eenig voorstel doet, laat staan eenig dwang- of strafbevel geeft. Wel zijn er belangen der algemeene kerk, waarvoor eensgezindheid in het college en met de gemeenten gewenscht is. Zoo verklaart Cyprianus met nadruk, dat de bespreking en vaststelling der voorwaarden voor het weder aannemen der afgevallenen een zaak was, die niet alleen een afzonderlijke kerk of een afzonderlijke provincie, maar de geheele wereld aanging. (Br. 19). Maar door gemeenschappelijke beraadslaging wordt den eenling geen geweld aangedaan; indien hij zijn eigen weg gaat, wordt hij daarom nog niet door de anderen gebannen. Eenmaal wettig bisschop kan men het college van bisschoppen slechts verlaten door verloochening van den naam van Jezus, zware zedelijke misdaden of vrijwillige losmaking van den band der liefde. Want de eenheid der algemeene kerk openbaart zich als concordia d. i. eenwilligheid. „Zoolang de band dezer eensgezindheid duurt en bijgevolg het geheim der ondeelbaarheid der katholieke kerk voortduurt, regelt elke bisschop, — den Heer alleen rekenschap van zijn bedoelingen schuldig — zijn bestuur zelfstandig." (Br. 55). „Niemand wordt hard en wreed van de kerk gescheiden," zoodat hij gedwongen is tot de heidenen of scheurmakers te gaan. Zelfs een zoo ernstige oneenigheid als het dogmatisch verschil van meening over den ketterdoop,

waardoor beslist werd of iemand tot de kerk behoorde of niet, moest volgens Cyprianus geen oorzaak van scheiding of opheffing der kerkgemeenschap zijn. Dat verklaart hij telkens wanneer de vraag ter sprake komt, niet alsof hij in zijn meening wankelt, maar in de vaste overtuiging, dat voor het college van bisschoppen dat de hoofdzaak was: „*den band des vredes en der eendracht*," bij wederzijdschen eerbied voor de gelijke zelfstandigheid van elken bisschop en van het recht een eigen karakter in zijn gemeente te bewaren, onverbroken te houden. (Br. 72 aan paus Stephanus).

De eenheid van het bisschoppelijk college lijkt dus niet op een republikeinsch bestuur, zoodat een bisschop als praesident meer rechten of meer gezag over de anderen bezit; evenmin wordt het bestuur der afzonderlijke kerk juridisch bepaald door een hoofd van buiten; geen dogmatische meeningen, die in groote verscheidenheid aanwezig zijn en bij de onschendbaarheid van de apostolische belijdenis toch in de gewoonte voorwaarden vinden, zijn voor de kerkelijke gemeenschap bindend.

De eenheid is niet werktuigelijk maar levend. Haar wortels liggen niet open en bloot, maar verborgen in de diepte: *de eenheid is een geheim* (sacramentum). Haar oorzaak is geen grondwet of wetboek, dat men voelen en tasten kan, maar de geest Gods die onzichtbaar de harten bestuurt.

Men kan thans vragen: indien de Heilige Geest vrij heerscht en schept in den eenling, indien in de afzonderlijke kerk het wezen der goddelijke instelling des Christendoms wordt geopenbaard, — waartoe dan het streven naar de eenheid van allen? — Een voldoend antwoord ware: de Christelijke godsdienst leidt den mensch tot volkomen uitbeelding van zijn zedelijk wezen, maar de menschheid is een en ook het geheele geslacht in zijn eenheid moet tot openbaring zijner verheerlijke natuur komen. Maar Cyprianus heeft nog een andere reden, die bij hem dieper ligt. Hij zegt: wel is alles wezenlijks reeds in den eenling, maar geen eenling, ook geen afzonderlijke kerk kan *de volheid* des goddelijken geests omvatten; om

derhalve den oneindigen rijkdom zijns lichts en zijner gaven te begrijpen, is de gemeenschap van allen van noode. Die gedachte gaat door al zijn werken. Firmilianus zijn vriend en geestverwant heeft haar in scherpzinnigen vorm uitgedrukt: „Het goddelijk woord overschrijdt de menschelijke natuur en de ziel kan het noch geheel noch in zijn volkomenheid bevatten; en dat is de reden, waarom er zoo'n groot aantal profeten is, opdat de menigvuldige en goddelijke wijsheid door de velen wordt uitgedeeld *)." Daarom houdt hij de *jaarlijksche* synoden voor noodzakelijk, dewijl de geest in zulk eene gemeenschap zich slechts openbaart in zijn veelheid en volheid. In zijn grootste menigvuldigheid en rijkdom is hij slechts in de geheele Christenheid, welker eenheid daardoor volmaakte waarde bezit. Maar evenals de volheid der stralen der openbaring van den goddelijken geest begrensd is door de beperktheid van het schepsel tegenover de onmetelijkheid Gods, noodzaakt ons de eenvoudige eenheid en de gelijkheid aan zich zelven van het goddelijk wezen wederom alle stralen terug te voeren op de eenige lichtbron. Die door de menigvuldige stralen verlicht zijn voelen zich aan de eenheid verwant door den inwendigen samenhang; het is de eenheid van het goddelijke, die hen geheimzinnig innerlijk verbindt. Daardoor ontstaat het wonderlijke bewustzijn van het geheim der eenheid, die alle perken des tijds te buiten gaat en het verleden vereent met het heden. „*De genade Gods* is machtig ook datgene samen te voegen, dat door welke tusschenruimte ook van elkander gescheiden verschijnt." „De goddelijke kracht verbond Job en Noach met Ezechiel en Daniel tot eenwilligheid trots de tijden die tusschen hen lagen." „Want, aangezien de Heer, die in ons woont, een en dezelfde is, verbindt hij de zijnen overal door den band der eenheid." Het laatste zegt Firmilianus, doelende op zijn gemeenschap met den zoo ver verwijderden Cyprianus, die met hem van een gevoelen en eenen geest is, hetgeen alles geschiedt door de goddelijke kracht der eenheid

*) Zie aanhangsel pag. 62.

(Br. 75). Zoo is ook het woord der apostelen des Heeren, die door de kracht van den geest der eenheid ijlings waren opgestaan, over de gansche aarde gesneld.

In dien zin der eenheid door den geest Gods en in dien zin der veelheid der kerken krachtens de natuur van het menschdom, dat in zijn eindigheid het goddelijk wezen niet geheel kan omvatten en in milliarden individuën over de aarde is verspreid, vatten wij ook de schoone woorden van Cyprianus op over de eenheid der kerk op haren goddelijken grond, die slechts door dwaas kwalijk begrijpen zijn uitgelegd als eene juridische eenheid in den paus van Rome (De unit. c. 5). Evenals het episcopaat een is, hoewel er vele bisschoppen zijn, is ook de kerk een, die in eene veelheid zich openbaart, gelijk er vele zonnestralen zijn, maar een licht, vele takken eens booms, maar een eik....., indien uit een bron vele beekjes stroomen, kan steeds hun groot aantal bij hun overgroote talrijkheid zich voordoen als gesplist bij het uitstroomen: de eenheid wordt toch bewaard in den oorsprong. Scheid een straal van de zon: de eenheid des lichts ondervindt geen verdeeling; breek den tak van den boom: afgebroken kan hij niet meer botten; snijd de beek van haar bron af: zij zal verdrogen. Zoo zendt de kerk, *badende in het licht des Heeren*, hare stralen over de geheele aarde; maar haar licht is een, dat zich overal verspreidt, zonder de eenheid te verbreken; in hare vruchtbaarheid breidt zij hare takken uit over de wereld; de talrijke opborrelende beekjes vertakt zij verder en verder: En toch is haar hoofd (de Heer, Christus), een oorsprong, een moeder." Wat betreft de laatste woorden, gaat hij voort: „God kan geen vader zijn voor hetgeen de kerk niet tot moeder heeft," — een dikwijls misbruikt gezegde. Wie toen den paus van Rome voor „de Moeder" zou hebben uitgegeven, omdat hij „*de kerk*" was, dien had Cyprianus voor waanzinnig gehouden.

Een onmisbare voorwaarde voor het toetreden tot de eenheid der kerk is *de doop*. In de *eenige* kerk is de *eenige* doop, en die dezen niet heeft ontvangen, is ook niet in de kerk. Dat is een grondgedachte in de brieven 69—75.

Een uitbeelding der eenheid is het gezamenlijk vasthouden der bisschoppen der geheele wereld aan „*het richtsnoer der evangelische waarheid en aan de overlevering des Heeren*" (Br. 62), niet op bevel van buiten af onder dreigen met straf, maar door inwendige kracht, de macht van het geloof in den geest Gods.

De algemeene band is *de liefde*, niet die zich openbaart in gehoorzaamheid jegens den paus van Rome en zoo jegens God in zijn plaatsvervanger, maar de echte evangelische *naastenliefde*, die ontspruit uit *de liefde tot God*. Men kan in de geschriften van Cyprianus nauwelijks een gedachte zoo dikwijls en op verschillende wijze uitgedrukt vinden, als die van de eenheid der bisschoppen en der kerken onderling *door den band des vredes en der liefde*. Hulp door raad en daad, medelijden, medevreugde, het verkeer onderling in de gemeente, de provincie, het rijk, de wereld, — wordt door dien band gemotiveerd. Het kerkelijk verkeer tusschen de kerk van Noord-Afrika en die van Rome wordt in het bijzonder daardoor gerechtvaardigd. Alles geschiedt daarbij „uit wederkeerige liefde" (pro caritate mutua, ep 60).

Tot kenschetsing van dezen band der liefde zij nog het volgende opgemerkt. Indien Cyprianus gronden uit den Bijbel aanhaalt, kiest hij woorden des Heeren bij Johannes of die van dezen apostel der liefde. Den *verheven* grond vindt hij dientengevolge in de verhouding tusschen den Zoon Gods en den Vader en in het algemeen in de Drieeenheid, hetgeen zijn werk over de eenheid der kerk met nadruk aantoont. De verwerkelijking van den band der liefde is een bevel Gods, een geheim Zijner genade; die den vrede — zooals de band ook heet — verbreekt, misdoet tegen Christus. Volgens zijn ideale betrekking en genadevolle verwezenlijking is het duidelijk, dat de band der eenheid der gezamenlijke kerk het karakter der *innerlijkheid* moet bezitten, zoodat geen *zichtbaar* middenpunt zich daartoe *oorzakelijk* kan verhouden. Voor deze innerlijkheid vindt Cyprianus geen woorden genoeg. Alle aanduidingen van het inwendig leven roept hij ter hulpe tot aanschouwelijk maken van zijn gedachten. Voor alles spreekt hij over de eenheid *des*

geestes en over de gemeenschap *des harten*. Zeer dikwijls noemt hij den band der liefde *concordia*. die dan nader wordt bepaald als *een samenhang des harten door het cement der liefde*. De uitdrukking *cohaerentie* — een *samenhang* door innerlijke kracht der eensgezindheid — keert steeds terug, zoodat aanhalingen hier overbodig zijn. Ten slotte wordt de eenheid als organisch voorgesteld door de uitdrukking van Paulus „*lichaam*" (corpus; vgl. Br. 62: adunationis nostrae corpus unum). Daaruit volgt dan het praedicaat der *ondeelbaarheid*. De eenheid der kerk is *ondeelbaarheid* (individua), *onscheidbaar* (inseparabilis). Dat zijn voortdurend de praedicaten. De beelden van de zon en hare stralen, van den boom en zijne takken, van de bron en hare beeken zijn onvoldoende, daar zij ontleend zijn aan de verschijnselen der natuur, die op zichzelf deelbaar is; het minst voldoet in het geschrift over de eenheid der kerk het beeld van den ongenaaiden rok" (tunica eius per totum textilis et cohaerens). Misschien niet zoozeer wegens de schitterende toepassing van den vernuftigen Cyprianus, als wegens de oppervlakkigheid der pauselijke theologen, die daarvan gebruik maakten om op geestelooze en dikwijls dwaze wijze het primaat daardoor te bewijzen, is juist dat beeld het beroemdste geworden.

De eenheid der kerk volgens Cyprianus is geen uiterlijk gewaad, hoe kunstig geweven ook, geen monarchisch ingerichte zichtbare institutie, maar iets dat leeft in het binnenste, geheimzinnig zich van binnen uit openbarende. Zij is de kracht der liefde en haar leven berust daarom op *wederkeerigheid*, die Cyprianus in zijn leer over de eenheid als wezenlijk kenmerkt. Daarin is de sleutel gevonden voor het begrip der *ondeelbaarheid* der door hem geroemde eenheid. Niemand toch kan door een daad van gezag of door geweld van buiten uit deze eenheid gerukt worden. Geen ban als van heden, opgesteld met juridische formules en groote zegels kan een lid der kerk scheiden van de eenheid. Slechts door liefdelooze verbreking van de wederkeerigheid kan de eenling uit den bond der liefde treden. Maar ook daardoor ontstaat geen verdeeling der eenheid; want die haar zelf

verlaat neemt haar niet mede; eigenliefde sluit de eenheid uit: met het afsterven der liefde tot den naaste sterft ook de liefde van Jezus Christus in hem. Het lot echter van hen, die in de wederzijdsche liefde getrouw blijven, is dat zij zich onafscheibaar van elkander in de liefde voelen. „Aan uwe eer bindt ons uwe onwrikbare liefde en de geest staat de liefde niet toe, zich af te scheiden," schrijft Cyprianus aan de belijders in de gevangenis (Br. 15). Niet van de eenheid eener rechtsgeleerde instelling spreekt Cyprianus, maar van het „*onafscheidbaar een geworden volk van Christus*" (at vero quia Christi populus non potest scindi, schrijft hij in zijn werk over de eenheid). Het *volk* zelf is, volgens de woorden van Paulus en Petrus, het huis Gods. Geen kind kan uitgestooten worden door een daad van gezag; het moet zelf erin willen blijven. „Zij zijn de kerk (de *eenige*), die in het huis Gods blijven" (Br. 59), — die niet zelf het verlaten. Antichristenen zijn zij, die zich van de liefde en daardoor van de eenheid der katholieke kerk afwenden (Br. 69).

Volgens Cyprianus werd de kerk op de gevoeligste wijze gescheurd, wanneer in *eene* stad *twee* bisschoppen zich opwierpen en dientengevolge twee kerken gevormd werden. Wij moeten nog eenmaal terugkomen op de theorie over de eenheid der afzonderlijke kerk, zooals hij die tracht te bewijzen door talrijke plaatsen uit het Oude- en Nieuwe-Testament. Zeer streng spreekt hij haar uit in zijn boek over de eenheid der kerk, waar hij, na de woorden des Heeren: „het zal een kudde en een herder zijn" te hebben aangehaald, zegt: „meent nog iemand, dat *op een en dezelfde plaats* vele herders en vele kudden kunnen zijn?" Hij bedoelt namelijk, dat iedere stad als het ware een huis Gods is, waarin alle Christenen eenwillig en een van hart ongeveinsd zullen samenwonen. Wordt nu het gezin van God door twee bisschoppen verdeeld, dan houdt hij dat voor de grootste ramp: de kerk is dan verscheurd en het deel, dat de oorzaak is, verliest het wezen des heils. Wel is waar zou hij aan het slot van den brief aan de Romeinen hebben kunnen zien, dat reeds in den beginne te Rome meer kleine

gemeenten waren, waaraan de apostel ook den naam van kerk gaf, maar met zijne theorie staat en valt voor hem het Christendom. Daarom heeft hij geen oog voor de tegenspraak in de feiten. Als oorzaak voor scheuringen noemt hij eerzucht, nijd en afgunst. Dat zijn hem de onheilbrengende oorzaken, waardoor „de band van den vrede in den Heer verscheurd, de broederliefde geschonden, de waarheid vervalscht, de eenheid verbroken wordt, — waardoor men tot ketterij en scheuring komt, zoodat men de priesters aanklaagt, de bisschoppen met afgunst vervolgt, daar men zich zelf beklaagt geen bisschop te zijn en men geen ander als opziener kan verdragen." (De zelo et livore).

De eenheid te bewaren is de hoogste plicht van allen. Wij hooren van Cyprianus geen vermaning vaker dan die. Het herhaaldelijk roemen der eenheid is in zijn mond eene vermaning; bij elken twist hooren wij haar weder. Daarom dringt hij steeds aan op *verdraagzaamheid*, ook bij verschil in meening over een dogma. *Elkander verdragen* is hem hoofdzaak. Ootmoed, zachtheid, gestadig geduld zijn de krachten waardoor der liefde de zege geschonken wordt. Daarin heeft hij zichzelven tot voorbeeld gesteld zooals geen ander zijner tijdgenooten. In den strijd over den ketterdoop is hij het zuivere beeld der onoverwinnelijke zachtheid, voor zoover het personen gold, terwijl Stephanus de harde en toornige onverdraagzaamheid verpersoonlijkte, hetgeen des te meer uitkwam, daar de paus van Rome juist een breederen blik op de zaak had. Toen Cyprianus zag hoe de gemoederen verbitterd werden en den band der liefde verstoorden, schreef hij zijn heerlijk boekje „over het Goede van het Geduld" (de bono patientiae); om een breuk der gemeenschap in de liefde wegens het dogmatisch verschil te voorkomen, toonde hij, hoe de liefde alles duldt, alles verdraagt en daarom alles vergeeft.

Hij betuigt in den brief (73) aan Jubaianus: „Geduldig en zacht wordt door ons bewaard de hartelijke liefde, de eer van het college, de band der trouw, de eensgezindheid van het priesterdom." Ten bewijze zendt hij hem het werkje over het goede van het

geduld. Gelijk de eenheid haar verheven oorzaak in de drieeenheid heeft, is ook het oerbeeld van het geduld, waardoor het in stand blijft, in God te zoeken: het oerbeeld van het geduld is God zelf. Hij verdraagt het geduldig, dat de menschen zijne heerlijkheid en eer smalende, afgodentempels oprichten, de aanbidding die Hem toekomt aardsche beelden geven en zijnen heilgen dienst ontwijden. Hij doet den dag aanbreken en de zon opgaan over goeden en boozen, hij drenkt de aarde met regenstroomen, en niemand wordt van die weldaad uitgesloten — zonder onderscheid tusschen rechtvaardigen en onrechtvaardigen, schenkt Hij zegen. Wij zien, hoe bij zijn onafscheidelijk en gelijkmatig geduld op Gods wenk, voor schuldigen en onschuldigen, godsdienstigen en ongodsdienstigen, dankbaren en ondankbaren de tijdsomstandigheden zich schikken, de element dienen, de winden waaien, de bronnen stroomen, het zaad weelig wascht, de druiven der wijnbergen rijpen, de vruchtboomen met ooft beladen zijn, de wouden groenen, de weiden met bloemen worden bedekt. En ofschoon God steeds door beleedigingen wordt vertoornd, matigt Hij zijn gramschap en wacht geduldig den bepaalden dag der vergelding. Hij heeft de macht wraak te nemen, maar verkiest geduld te oefenen en te wachten op bekeering, want Hij wil den dood des zondaars niet. Zoo is nu ook in de kerk de zachtzinnige, de geduldige, de zachtmoedige, de navolger Gods, des Vaders. Ook wijst Cyprianus op den Zoon, op het geduld van Jezus tijdens zijn leven van de wieg tot het kruis en op diens leer in de bergprediking. Dan gaat hij voort: „Hij gebood zijne jongeren niet *als slaven* met despotische macht, maar *hij beminde hen goedertieren en zachtzinnig met broederlijke liefde.*" Hij wiesch hunne voeten, ontving den kus des verraders en had zelfs nog een woord der liefde voor hem. Hij weende over de Joden te Jeruzalem en wilde hen verzamelen als de hen hare kiekens. Hij is het voorbeeld voor de zijnen; de kracht der liefde maakt hen een, geduld beschermt liefde en eenheid. „De liefde is de band der broederschap, het fundament des vredes, de wortel en de bevestiging der eenheid; zij is grooter dan hoop en

geloof, heeft meer waarde dan werken en martelingen; zij zal eeuwig levend bij God in het hemelrijk steeds daar met ons zijn. Ontneem haar het geduld en alle sieraad verliezend houdt zij op te bestaan."

De eenheid der kerk met al haar goederen hangt af van de „Verdraagzaamheid."

AANHANGSEL.

Hoofdstuk I § 2 pg. 10. De oorspronkelijke tekst luidt: Loquitur Dominus ad Petrum: Ego tibi dico, inquit, quia tu es Petrus et super istam petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferiorum non vincent eam. Dabo tibi claves regni caelorum: et quae ligaveris super terram, erunt ligata et in caelis, et quaecumque solveris super terram, erunt soluta et in caelis. Super unum aedificat ecclesiam, et quamvis apostolis omnibus post resurretionem suam parem potestatem tribuat et dicat: sicut misit me pater et ego mitto vos. Accipite spiritum sanctum: si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: si cuius tenueritis, tenebuntur, tamen ut unitatem manifestaret*) unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. hoc erant utique et ceteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur, ut ecclesia Christi una monstretur, quam unam ecclesiam etiam in cantico canticorum Spiritus sanctus ex persona Domini designat et dicit: una est columba mea, perfecta mea, una est matri suae, electa genitrici suae. hanc ecclesiae unitatem qui non tenet tenere se fidem credit? qui ecclesiae renititur et resistit in ecclesia se esse confidit? quando et beatus apostolus Paulus hoc idem doceat et sacramentum unitatis ostendat dicens: unum corpus et unus spiritus, una spes vocationis vestrae, unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus.

De tekst van deze beroemde plaats staat aldus wetenschappelijk vast. In eenige latere handschriften staan de onbeschaamdste vervalschingen ten gunste van het Roomsche primaat. (Hartel, P. III, Praef. p. XLII—XLIV en P. I, pg. 212—213). Daar zijn de beslissende woorden: „de overige apostels, bedeeld met een gelijk aandeel van waardigheid en macht als Petrus" geschrapt en vervangen door: „maar aan Petrus werd het primaat gegeven." Verder staat er de eene stoel als die van Petrus alleen; wie deze verliet, was niet meer in de Kerk! Toen de Phllologen der 16e eeuw de grove vervalschingen ontdekten, verbood de Roomsche curie den druk van den echten tekst; zij gebood de wetenschap te liegen, daar zij de waarheid van Cyprianus vreesde.

N.B. Voor Roomsche vervalschingen kan men o.a. naslaan Prof. Bolland, Open brief aan Dr. Schaepman pg. 44, 45 v. v. Leiden 1899; en voor die van Dr. Schaepman bij P. J. v. Harderwijk, Petrus en het Primaat in de oude kerk, pg. 15, 23, 43. Rotterdam 1899.

*) Krabinger vertaalt: om de eenheid zichtbaar aan te toonen; Dr. Peters: om de eenheid zichtbaar te maken; beide overzettingen zijn verkeerd. Christus openbaarde hoe de kerk zou zijn, maakte de wet der eenheid voor haar tot een maatstaf, vertoonde haar nog niet zichtbaar.

§ 2 pg. 10. Het is meer dan naïef, wanneer Dr. Joh. Peters (pg. 25—27) schrijft: Wij behoeven ons door de woorden, dat Christus na zijne opstanding allen apostelen gelijke volmacht (parem potestatem) heeft gegeven, „allen gelijk aandeel in eer en macht toevertrouwd," niet te misleiden. Daarmede wilde Cyprianus niet zeggen, dat Christus de in den beginne ingestelde eenheid later tot een veelheid van gelijkelijk gemachtigden en van elkander onafhankelijke organen vergroot heeft."

Indien hij verder Cyprianus de leer doet verkondigen, dat Petrus „oorsprong, einde en middelpunt der eenheid" is, is het ook eene vervalsching. Nergens heeft de bisschop van Carthago geleerd, dat Petrus „het *middelpunt* der eenheid is en evenmin, dat deze apostel in tegenstelling tot de overige apostels „*direct Christus representeert.*" Maar Dr. Peters gaat nog verder. Nadat hij aangeduid heeft, dat volgens de leer van Cyprianus, *Christus* „oorsprong en grond der eenheid is," die op Petrus zijne eenige kerk gegrond heeft, gaat hij voort: „Als oorsprong en grond der eenheid bezit Petrus uit den aard der zaak het primaat over de geheele kerk, enz." Dat is het, wat de Roomsche vervalschingen wilden.

§ 5 pg. 21. Quae res cum omnium nostrum consilium et sententiam spectet, praejudicare ego et solum mihi rem communem vindicare non audeo. Voor de uitoefening der rechten der gemeenteaangelegenheden gold de stelling: ecclesia in episcopo et clero et in omnibus stantibus (tegenstelling van afgevallenen) est constituta. Ep. 33. Peters schrijft: „De wederopname in de kerkelijke gemeenschap was uitsluitend het recht des bisschops," pg. 7. Het tegenovergestelde van de leer van Cyprianus.

Hoofdstuk II, § 2, pg. 27 et ad Petri cathedram adque ad ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est ab schismaticis et profanis litteras ferre . . . .

§ 2. pg. 27. Bij Tertullianus wordt principalis en principalitas ook met betrekking tot den tijd gebruikt. Eveneens in een onechten brief van Cyprianus principaliter (Hartel. A. p. 282) voor primo. Litterae principales zijn beginletters A. p. 108.

§ 3. pg. 29. Dicasterium was vroeger een vergadering van rechtsgeleerden, die geen rechterlijke macht in een bepaald distrikt uitoefenden, maar op verzoek van gerechtshoven of particulieren adviezen gaven. Menkende zulke instellingen nog lang in Duitschland (b.v. schepenen; rechtsfaculteiten).

§ 3. pg. 32. Over den titel van paus en den voorrang van den bisschop van Rome zie Bungener, Paus en Concilie, Utrecht 1870, pg. 242 v. v. Papa = Paus = vader. Vgl. Matth. 23 : 8—9.

§ 4, pg. 37. Quapropter facere te oportet *plenissimas* litteras ad coepiscopos nostros in Gallia constitutos — „een krachtigen brief," zegt Peters (pg. 39); men moet echter zeggen: uitvoerig, volledig behandeld, de zaak van alle kanten blootleggend, zooals plenissime instruere, volledig of van alle kanten onderrichten (ep. 9 en 62) en plenissime noscere (ep. 67), en plenissime tractare de aliqua re (ep. 34) uitvoerig iets behandelen. „Krachtig" paste den ultramontaanschen schrijver echter beter.

1745826 FF

§ 4, pg. 45. Qua in re nec nos vim cuiquam facimus aut legem damus, quando habeat in ecclesiae administratione voluntatis suae arbitrium liberum unusquisque praepositus, rationem actus sui Domino redditurus.

§ 4, pg. 47. Superest, ut de hac ipsa re singuli quid sentiamus proferamus, — neminem indicantes aut a jure communionis aliquem, si diversum senserit, amoventes. Neque enim quisquam nostrum episcopum se episcoporum constituit aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habeat omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suae arbitrium proprium, tamque indicari ab alio non possit quam nec ipse possit alium iudicare; sed expectemus universi iudicium Domini nostri Jesu Christi, qui unus et solus habet potestatem et praedonendi nos in Ecclesiae suae gubernatione et de actu nostro indicandi.

§ 5, pg. 48. Episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur. Deze uitdrukking is juridisch: velen, een ieder zelfstandig en volledig, zijn waarborg voor het geheel.

§ 5, pg. 48. — portio gregis — niet portio potestatis of portio sollicitudinis, die iedere bisschop veeleer voor zijne gemeente geheel bezit.

§ 6, pg. 52. Ep. 75: Sermo divinus humanam naturam supergreditur nec potest totum et perfectum anima concipere; idcirco et tantus est numerus prophetarum, ut multiplex et divina sapientia per multos distribuatur.